

**Het *Maendelyks musikaels tydverdryf*
van Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier:**

**Een liedtijdschrift binnen de context van de
Nederlandse liedcultuur in de achttiende eeuw**

Augustus 2013

Sanneke van der Ouw
Universiteit Utrecht
Faculteit Geesteswetenschappen

Masterscriptie Muziekwetenschap
Begeleider: Prof. Dr. L.P. Grijp
Tweede lezer: Prof. Dr. E.G.J. Wennekes

Voorwoord

De Nederlandse liedcultuur: voor velen een volledig onbekend terrein. Dankzij de Nederlandse Liederencbank wordt deze rijke traditie van het Nederlandse volk al jaren, stukje bij beetje, ontsloten. Voor mij is dit ook de manier waarop ik hiermee in aanraking gekomen ben, zowel tijdens de cursus *Contrafactuur* die ik in het collegejaar 2011-2012 volgde aan de Universiteit Utrecht, als tijdens de stage die ik tijdens mijn masterstudie Muziekwetenschap liep bij de afdeling 'Lied' van het Meertens Instituut. Ik besepte mij al gauw: dit lees je niet in de standaard geschiedenisboeken. Hoe meer mensen ik vertelde over mijn nieuwe passie, hoe vaker ik er achter kwam dat vrijwel niemand zich er van bewust was dat de vorige generaties zich ook al zo konden vermaken met muziek: het zingen van liederen was voor velen een grote hobby, net zoals vandaag de dag zangwedstrijden als *The Voice of Holland* tot het volksvermaak behoren. Ik ben dan ook blij dat ik zo uitgebreid kennis heb mogen maken met de Nederlandse liedcultuur, zowel tijdens de cursus *Contrafactuur*, mijn stage bij het Meertens Instituut en uiteindelijk voor deze masterscriptie. Hiervoor dank ik mijn scriptiebegeleider prof. dr. Louis Grijp en mijn stagebegeleidster drs. Martine de Bruin.

Tijdens deze stage werkte ik mee aan de Nederlandse Liederencbank, en voerde onder meer het liedtijdschrift *Maendelyks musikaels tydverdryf* in. Deze bron bleek dusdanig interessant en opvallend dat dit het onderwerp voor deze masterscriptie is geworden. Zo werd mij naast de inhoud van de liederen – de metadata die wordt ingevoerd in de Liederencbank – ook veel duidelijk over de rijke context waarin dit liedtijdschrift geplaatst kan worden.

Graag dank ik ook de anderen die meewerkten aan de Nederlandse Liederencbank: Ellen van der Grijn, Annemieke Arendsen en Marieke Lefeber. Ten slotte dank ik mijn ouders, mijn broer Rik en zeker ook mijn vriend Tijn die mij in mijn studententijd en tijdens het schrijven van deze scriptie altijd hebben bijgestaan.

Den Haag, augustus 2013

Sanneke van der Ouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Inleiding	7
2. Ontstaansgeschiedenis	9
2.1. Samenstellers	9
2.1.1. Antoine Mahaut	9
2.1.2. Kornelis Elzevier	11
2.1.3. Samenwerking van Mahaut en Elzevier	12
2.1.4. Arnoldus Olofsen	13
2.2. Doelgroep	14
2.2.1. Muziekkennis	14
2.2.2. Toegankelijkheid van de tekst	14
3. Inhoud van het liedtijdschrift	16
3.1. Overzicht inhoud	16
3.2. Overzicht genres	20
3.2.1. Liefdesliederen en liefdesklachten	21
3.2.2. Herdersliederen	23
3.2.3. Drinkliederen	23
3.2.4. Overige liederen	25
3.3. Contrafacten en nieuwgecomponeerde muziek	25
3.4. Italiaanse stijl	27
4. Het <i>Tydverdryf</i> binnen de traditie van het Nederlandse lied	30
4.1. Bestaande liedteksten en melodieën	30
4.2. Stilistische aansluiting	30
4.2.1. Nederlandse liedcultuur voor 1750	30
4.2.2. De Amsterdamse liedschool	31
4.2.3. Muziektijdschriften	34
4.2.4. Liedteksten binnen de traditie van het Nederlandse lied	35
5. Belang en populariteit	38
5.1. Overgenomen liedteksten	38
5.2. Melodie aangegeven met wijsaanduiding	40

5.3. Navolging van het <i>Maendelyks musikaels tydverdryf</i>	46
5.3.1. De populairste liederen uit het <i>Tydverdryf</i>	46
5.3.2. Overeenkomende liedboeken met het <i>Tydverdryf</i>	47
5.3.3. Het <i>Vervolg van 't musicaels tydverdryf</i>	51
5.3.4. Verdere navolging van de Italiaanse stijl	52
6. Conclusie	55
Bibliografie	58
Primaire bronne	58
Secundaire bronne	62
Websites	62
Afbeeldingen en notenvoorbeelden	63

1. Inleiding

Halverwege de achttiende eeuw verscheen een tijdschriftenreeks van de hand van componist Antoine Mahaut en dichter Kornelis Elzevier. Er kwamen negen afleveringen uit van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, van oktober 1751 tot juni 1752. Daarop volgde van dezelfde auteur en componist het *Vervolg van 't musicaels tydverdryf*, met nog drie afleveringen. Tijdens mijn werkzaamheden als stagiaire bij het Meertens Instituut, het onderzoeksinstituut voor de Nederlandse taal en cultuur en onderdeel van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, kwam ik dit tijdschrift tegen. Het was mijn taak om de metadata van deze bron toe te voegen aan de uitgebreide database van de Nederlandse Liederbank.¹ Tijdens het bestuderen van deze bron bleek dat er, in tegenstelling tot veel andere bronnen uit deze periode, nieuw gecomponeerde liederen met een basso continuo in voorkomen, die ook in latere liedboeken met regelmaat terug te vinden zijn. Dit maakt deze bron opmerkelijk; uit deze bevindingen rees daarom al gauw de vraag hoe dit muzikale tijdschrift past binnen de Nederlandse liedcultuur van de achttiende eeuw.

Om een antwoord op die vraag te vinden, heb ik talrijke aspecten van dit muzikale tijdschrift onderzocht. Om te beginnen inhoudelijke aspecten: welke liederen staan er in het tijdschrift, hoe kunnen deze worden gecategoriseerd en hoe is de verhouding tussen contrafacten en nieuwgecomponeerde melodieën? Verder de ontstaansgeschiedenis, de samenstellers van de tijdschriften en de beoogde doelgroep. Ten slotte heb ik de traditie bestudeerd waarbinnen het tijdschrift past: hoe sluiten de liederen aan bij eerdere of latere liedboeken, en hoe populair was het *Maendelyks musikaels tydverdryf*?

Op het moment van schrijven bevat de Nederlandse Liederbank meer dan 150.000 Nederlandse liederen van de Middeleeuwen tot en met de twintigste eeuw, afkomstig uit liedboeken, liedbladen, liedschriften en veldwerkopnamen. Daarmee geeft de Nederlandse Liederbank een groot, maar niet compleet overzicht van de Nederlandse liedcultuur. Van elk lied zijn de metadata weergegeven, voor zover deze bekend of aanwezig zijn: de datering, de auteur, de componist, de titel, de beginregels, de wijsaanduiding, het aantal strofen, het strofeschema, het refrein, het genre en trefwoorden die het lied omschrijven. Ook wordt aangegeven of de tekst of de melodie vaker voorkomen in de Liederbank (respectievelijk met de begrippen 'tekstnorm' en 'melodienorm'). Elke afzonderlijke melodie heeft zijn eigen melodienorm toegekend gekregen, gebaseerd op de wijsaanduiding die

---

¹ www.liederenbank.nl

dikwijls boven het lied werd aangegeven. Melodieën die overeenkomen worden onder deze zelfde noemer weergegeven in de Liederensbank. Zo is de melodie van 'Altijd is Kortjakje ziek' bekend onder de melodienorm 'Ah vous dirai-je maman', waarnaar 61 verwijzingen zijn opgenomen in de Nederlandse Liederensbank.

Dankzij de grote aantallen liederen met metadata die zijn opgenomen in de Nederlandse Liederensbank, is dit een goed uitgangspunt voor onderzoek naar de plaats en het belang van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* binnen de Nederlandse liedcultuur. Met behulp van de Liederensbank kan zo een antwoord worden gevonden op vragen omtrent overeenkomstige liedteksten of melodieën in andere bronnen. We zullen in het duister moeten tasten of deze antwoorden volledig zijn, tenslotte zal de Liederensbank nooit compleet zijn: er worden nog altijd bronnen toegevoegd. Dit betekent ook dat de gegevens uit deze scriptie over een tijdje misschien niet meer actueel zijn: de Liederensbank is een constant veranderende database. Om deze redenen heb ik van enkele bronnen ook het origineel geraadpleegd: de metadata daarvan zijn op dit moment nog niet (geheel) toegevoegd aan de Liederensbank. Ook heeft de Nederlandse liedcultuur een orale dimensie, waardoor veel kennis van het Nederlandse lied nooit genoteerd is. Toch hoop ik aan het einde van deze masterscriptie een helder en zinvol antwoord te kunnen geven op de vraag hoe dit muzikale tijdschrift van Kornelis Elzevier en Antoine Mahaut paste binnen de andere muzikale uitingen in het Nederland van de achttiende eeuw.

2. Ontstaansgeschiedenis

Dit eerste hoofdstuk beschrijft de ontstaansgeschiedenis van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Vragen die aan bod komen zijn: hoe is het liedboek ontstaan? Wie hebben de tijdschriften samengesteld, en voor welke doelgroep?

2.1. Samenstellers

Het voorblad van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* geeft al aan wie de samenstellers van het boek waren:

Gecomponeert door A: MAHAUT
en in Digtmaat door K: ELZEVIER

't AMSTERDAM by A. OLOFSEN.

Wie waren A. Mahaut en K. Elzevier, en wat kunnen we te weten komen over de drukker A. Olofsen? Wat waren de connecties tussen deze drie heren?

2.1.1. Antoine Mahaut

In zijn biografie op Oxford Music Online is te vinden dat Antoine Mahaut, ook wel bekend onder de naam Anton of Antonio Mahault, Mahoti of Mahout, werd geboren op 4 mei 1719 in Namen, en waarschijnlijk in 1785 overleed.² Hij werd geboren in een muzikale familie, hij en zijn vader speelden allebei dwarsfluit. Antoine Mahaut kreeg dwarsfluitles van zijn vader, waarna hij op 15-jarige leeftijd in dienst ging bij de bisschop van Namen, Thomas Strickland van Sizergh. In het bisschoppelijk gevolg reisde hij in 1735 naar Londen, waar hij John Walsh ontmoette. John Walsh publiceerde vervolgens de *6 Sonatas or Duets* van Mahaut. Toen hij in 1737 in Namen terugkeerde, trad hij in dienst van de vrouw van Walter de Colijaer. In zijn *Historisch-biographisches Lexicon der Tonkünstler* deelt E.L. Gerber mee dat Mahaut in 1739 naar Amsterdam verhuisde.³ Daar werkte hij als musicus en docent. In deze tijd verschenen ook de afleveringen van het *Maendelyks Musikaels Tydverdryf*. Op 20 juli 1751 verkreeg Mahaut het privilege zijn eigen werk te publiceren en reisde in de tussentijd naar Dresden, Augsburg, Parijs en Namen. Uit een samenwerking met fluitist P.-G. Buffardin in Dresden volgden zes trionsonates en waarschijnlijk ook twee soloconcerten. Rond 1760

---

² Nikki Carr, "Mahaut, Antoine," *Grove Music Online*, *Oxford Music Online*, Oxford University Press, geraadpleegd op 6 juni 2013, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/50040>.

³ Ernst-Ludwig Gerber, "Mahaut (Anton)," in *Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler, Erster Teil*, (Leipzig: Breitkopf, 1814), 847.

verhuisde Mahaut naar Parijs. Volgens Gerber ontvluchtte Mahaut later zijn schuldeisers in een Frans klooster, maar het is waarschijnlijker dat hij terugkeerde in Namen om les te geven.

Gedurende zijn leven zijn de composities van Mahaut vaak gepubliceerd. Zo was zijn fluitmethode tegelijkertijd zowel in het Frans als in het Nederlands uitgekomen, en daar volgden in 1752 en 1814 twee herdrukken van. Deze fluitmethode was een grote vooruitgang op die van zijn collega's Jacques Hotteterre en Michel Corrette en Quantz: deze methode was de enige uit zijn tijd die qua techniek inging op het verschil tussen Franse en Italiaanse manieren van trillers en versieringen. De sonates van Mahaut combineren de Italiaanse sonatestructuur met Franse dansritmes en versieringen. Zijn fluitconcerten vereisen een goede techniek en getuigen van invloeden van componist P.A. Locatelli, die ook in Amsterdam woonde. Deze invloed was bij Mahaut onder meer te vinden in de violistische manier van fraseren, bijvoorbeeld door het gebruik van portato gespeelde noten. Een ander werk van Mahaut waarin zijn Italiaanse stijl zichtbaar is, is het motet *Bone Jesu à canto solo et 4 instr.*; de solozanger zingt in het Latijn, en wordt begeleid door een ensemble met basso continuo dat vele versieringen speelt.

Het oeuvre van Antoine Mahaut omvat orkestwerken, kamermuziek, vocale werken en theoretische werken.⁴ Onder de orkestwerken vallen meerdere fluitconcerten en symfonieën, waarvan er enkele verloren zijn gegaan. Kamermuziek schreef hij ook voornamelijk voor één of twee dwarsfluiten, in combinatie met een basso continuo en soms ook voor fluit en viool, zoals de *6 Sonatas or Duets*. De vocale werken die Mahaut schreef waren naast het *Maendelyks musikaels tydverdryf* ook *Nieuwe geöpende musicaale tydkorting bestaende in nieuwe hollandsche zangairen* (Amsterdam, 1751), *Amusemens agréables...ou Recueil de chansonnettes françoises, sérieuses et badines... dans le goût italien* (175x?, plaats van uitgave onbekend), *Vier musikaalse jaergetijden: Lente- Zomer- Herfst- en Winter-tijdverdryf, bestaende in 72 zang- en speelariaas* (A'dam, 1757-58), *De Musikaale Lente- en Somer-tydverdryf* (A'dam, 1757) en *Driestemmige treursang op t'overlyden van Wilhelm IV* (A'dam, 1751). De theoretische werken van de hand van Mahaut zijn educatief van aard: dwarsfluitmethodes, waaronder *Nieuwe manier om binnen korte tijd op de dwarsfluit te leeren spelen* (A'dam, 1759), welke ook in het Frans uitgegeven is. Dit werk is ook in de twintigste eeuw nog enkele malen uitgegeven, waaronder als facsimile door Frits Knuf. Ook het *Maendelyks musikaels tydverdryf* is door Frits Knuf als facsimile uitgegeven.

---

⁴ Carr, "Mahaut, Antoine," Works.

Mahaut heeft zijn werk door diverse uitgevers laten publiceren. Het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, *De Musikaale Lente- en Somer-tydverdryf* en het *Vervolg van het musikaels tydverdryf* zijn uitgegeven door de muziekuitgever Arnoldus Olofsen in Amsterdam, over wie verderop een korte biografie te lezen is. Hoewel je zou denken dat *Vier musikaalse jaergetijden* en *De Musikaale Lente- en Somer-tydverdryf* uit één en dezelfde bundel komen, of op zijn minst bij elkaar horen, is dit niet het geval: *Vier musikaalse jaergetijden* is Johann Julius Hummel uit Amsterdam, zo schrijft D.F. Scheurleer.⁵ Rudolf Rasch daarentegen stelt dat liederen uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf* zijn overgenomen in *De vier muzikaale jaergetijden* (iets anders gespeld dus), uitgegeven door Olofsen.⁶ Wellicht is hier sprake van een roefdruk door één van beide heren: Olofsen en Hummel waren belangrijke concurrenten van elkaar.

Er waren nog enkele andere uitgevers die werk van Mahaut publiceerden. In 1738 gaf Le Clerc te Parijs zijn *Zesde Sonate* uit voor dwarsfluit en basso continuo, welke in 1740 in Amsterdam nogmaals werd uitgegeven door Covens. Deze editie was samengesteld met medewerking van Gerhard Frederik Witvogel, ook wel Gerhard Federico Witvogel genoemd. In vermoedelijk 1751 verscheen de *Nieuwe geöpende musicale tydkorting* bij uitgever en musicus Johann Julius Hummel te Amsterdam.⁷ De *6 Sonatas or Duets* werd, zoals eerder gezegd, in 1756 uitgegeven door Walsh in Londen.

Instrumentale werken die Mahaut wel liet uitgeven door Arnoldus Olofsen zijn de *Zesde sinfonie voor strijkorkest, op. 2*, uit 1751 en *Sonate da camera a tré*, voor twee dwarsfluiten of twee violen, cello en basso continuo, uit ca. 1751.

2.1.2. Kornelis Elzevier

Op 15 september 1717 werd Kornelis Elzevier geboren in Rotterdam, als zoon van Isaak Elzevier en Jacomine Catharina Taalman.⁸ Zijn ouders overleden op jonge leeftijd en hij trok in bij de familie van zijn moeder in Gouda, alwaar hij een gereformeerde opvoeding kreeg. Elzevier was opgeleid als apotheker, maar ook goed onderwezen in muziek en dichtkunst: ‘al bestaat mijn tijdverdrijf alleen in minnen, of ‘k grijp mijn lier en zing een minnezang’;⁹ zo wordt Elzevier geciteerd door R. Zuidema. Hij schreef diverse dichtbundels en liet deze uitgeven, zoals zijn *Lierzangen* (Gouda, 1737), zijn *Arkadia of Vermakelijke Uitspanningen*

⁵ D.F. Scheurleer, *Het muziekleven te 's Gravenhage in de tweede helft der 18e eeuw* ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1980), 89.

⁶ Rudolf Rasch, “Around 1750: Carlo Tassarini and Antoine Mahaut,” in *Le musicien et ses voyages: pratiques, réseaux et représentations*, red. Christian Meyer (Berlijn: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2003), 98-102, spec. 101.

⁷ Volgens de catalogus van de Koninklijke Bibliotheek.

⁸ R. Zuidema, “Elzevier (Kornelis),” in *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, red. P.C. Molhuysen e.a. (Leiden: A.W. Sijthoff, 1930), 468-469.

⁹ Zuidema, “Elzevier (Kornelis),” 469.

(Rotterdam, 1739) en de *Harderzangen*. Ook schreef Elzevier het *Apothekers Woordenboek*, als 'apotheker en chymist te Amsterdam'. Voor Zuidema is het echter onduidelijk of Kornelis Elzevier zich daadwerkelijk heeft gevestigd in Amsterdam als apotheker: dit bijschrift kan ook bij de tweede druk in 1790 zijn toegevoegd door de drukker als reclameuiting.¹⁰ Zuidema stelt wel met zekerheid dat het woordenboek is samengesteld uit vele bronnen, en dat het getuigt van veel arbeid en inspanning.

Hoewel Elzevier voornemens was een vervolg op dit woordenboek te schrijven, is hij daar niet toe gekomen. In plaats daarvan richtte Elzevier zich als veertiger op zijn geliefde bezigheid: de beoefening van de taal- en dichtkunst. Andere werken van zijn hand zijn onder andere *Drie Dichtproeven benevens een proef van een Neder-Duitsche Spraekkonst* (Haarlem, 1761) en *Amadis en Oriane, of de Proef van standvastige Liefde, treursp. Naar het Engelsch van HEIDEGGER* (jaartal onbekend).¹¹ Over de *Drie Dichtproeven* schreef P.G. Witsen Geysbeek dat deze 'een goed getuigenis afleggen van 's dichters bekwaamheid en levendige verbeeldingskracht'.¹² Ook Van der Aa noemt Elzevier een 'niet onverdienstelijk dichter en letterkundige'.¹³

Uit het bovenstaande kunnen we concluderen dat Kornelis Elzevier een nauwkeurige schrijver en apotheker was, en daarnaast ook een bekwaam dichter. Elzevier schreef zich in 1760 in als bewoner van het proveniershuis te Haarlem, waar hij een jaar later, op 14 november 1761, overleed aan de galkoorts.

2.1.3. Samenwerking van Mahaut en Elzevier

Naast het *Maendelyks musikaels tydverdryf* hebben Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier gezamenlijk nog enkele andere liedbundels samengesteld: *Vervolg van het musikaels tydverdryf* in 1751, *Nieuwe geöpende musicale tydorkting, bestaende in nieuwe hollandsche zangairen*, ook in 1751, *Vier musikaalse jaergetijden: Lente- Zomer- Herfst- en Winter-tydverdrijf, bestaende in 72 zang- en speelariaas* uit 1757 en *De Musikaale Lente- en Somer-tydverdryf*, ook in 1757.

In de jaren '50 van de achttiende eeuw woonden Mahaut en vermoedelijk ook Elzevier in Amsterdam, waar ze elkaar dan wel ontmoet zullen hebben.

---

¹⁰ R. Zuidema, "Elzevier, Kornelis," 469.

¹¹ A.J. van der Aa, "ELZEVIER (Kornelis)," in: *Biografisch woordenboek der Nederlanden* (Haarlem: J.J. van Brederode, 1859), 121-122.

¹² P.G. Witsen Geysbeek, "Kornelis Elzevier," in: *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, deel 2 CAB-GYZ (Amsterdam: C.L. Schleyer, 1822), 290.

¹³ Van der Aa, "ELZEVIER (Kornelis)", 121.

2.1.4. Arnoldus Olofsen

Omdat Antoine Mahaut en Arnoldus Olofsen meerdere malen samengewerkt hebben, volgt hier een korte biografie van deze uitgever.¹⁴ Arnoldus Olofsen (Elburg, 1695 – Amsterdam, 1768) gaf behalve bladmuziek ook gewone boeken uit. Hij werd in 1734 opgenomen in het gilde van boekverkopers in Amsterdam. Voor die tijd was Olofsen werkzaam in Harderwijk.¹⁵ In Amsterdam kwam Olofsen in een literair onderwereldje terecht: hij was in contact gekomen met uitgever Steven van Esveldt,¹⁶ met wie hij in 1740 een geheim vennootschap aanging: ze drukten politieke gelegenheidsschriften voor de aanstootgevende schrijver Jan Willem Claus van Laar, die op diens verzoek werden uitgegeven onder de naam van Olofsen. In de jaren '40 heeft Olofsen meerdere malen gevangengezeten voor het verspreiden van lasterlijke publicaties; in 1749 werd hij weer vrijgelaten.¹⁷

De muziekitgaves van Arnoldus Olofsen omvatten kamermuziek, concerten en vocale muziek van Nederlandse componisten zoals J.P.A. Fischer, Leonard Frischmuth, Hurlebusch, F.G. Michelet, Radeker en Antoine Mahaut. Ook publiceerde Olofsen theoretische werken, vertaald in het Nederlands, zoals *Musico-Theologia* uit 1756 van J.M. Schmidt, een leerling van J.S. Bach.

Een andere liedbundel die Olofsen uitgaf, naast de werken van Antoine Mahaut, was *Zanggodin aan 't Y: Inhoudende zo wel eenige Bekende als Onbekende in 't Muzycq-gebragte Hollandsche Zang-liederen over verscheidene Voorwerpen* uit 1755; de auteur of auteurs van dit werk zijn tot op heden onbekend. Ook gaf Olofsen *Vorstelijke Zwanenzangen op het ontijdig afsterven van zijn Doorl. Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Nassauw* [Johan Willem Friso.] *In 't Muzijk begragt met een Basso Continuo daar onder* uit, door D.F. Scheurleer gedateerd op 1750.¹⁸ Wellicht heeft dit boek geen betrekking op het overlijden van Johan Willem Friso (1711), maar op het overlijden van zijn zoon, stadhouder Willem IV (22 oktober 1751). In dat geval is dit liedboek ongeveer tegelijkertijd met het verschijnen van de afleveringen van het *Tydverdryf* uitgekomen.

---

¹⁴ Aan de hand van P. van Reijen, "Olofsen, Arnoldus," *Grove Music Online*. Oxford Music Online. Oxford University Press, geraadpleegd op 12 juni 2013, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/42343>.

¹⁵ "Lijst van drukkers", geraadpleegd op 12 juni 2013, <http://drukkers.library.uu.nl/cgi-bin/drukkersprint.pl?lang=&letter=o&sorteer=Drukker>.

¹⁶ T. Jongenelen, "De volmaakte Hollandse broodschrijver Jan Willem Claus van Laar," in: *Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman* 24 (2001), 104-117, spec. 108.

¹⁷ Van Reijen, "Olofsen, Arnoldus".

¹⁸ D.F. Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, Ongewijzigde herdruk met een voorwoord van Rudi Rasch. (Utrecht: HES Publishers, 1977), 211.

2.2. Doelgroep

In deze paragraaf werpen we een nadere blik op de doelgroep van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Voor welk publiek hebben Mahaut en Elzevier dit muziektijdschrift geschreven en waar kunnen we die veronderstellingen op baseren?

2.2.1. Muziekkennis

Antoine Mahaut was een bekend en gerespecteerd musicus en componist, schrijft D.J. Balfourt in *Het muziekleven in Nederland in de 17de en 18de eeuw*.¹⁹ Het is misschien niet verwonderlijk dat het *Maendelyks musikaels tydverdryf* geschreven is voor zangers en musici met enige muzikale bagage, als we terugdenken aan de vele instrumentale werken en de dwarsfluitmethode die Mahaut schreef. De voorpagina van elke aflevering geeft al aan voor wie de bladmuziek bedoeld is: 'Zang-Liederen (...) meede zeer bekwaem om op de Clave-Cimbael, Viool, Dwars-fluit, Hoböe en andere Instrumenten gespeelt te worden'. Deze liedbundel was dus niet alleen voor zangers bestemd, maar ook voor (geschoolde) instrumentalisten. Bij elk lied is tevens een basso continuo-partij afgedrukt, en vijf liederen uit de bundel hebben een tweede stem. Antoine Mahaut bedoelde dit tijdschrift dus voor een notenlezende doelgroep. Daarbij moet gezegd worden dat het voor Mahaut noodzakelijk was om de bladmuziek bij de teksten van Kornelis Elzevier te presenteren: het gaat tenslotte om nieuw gecomponeerde muziek, en niet om contrafacten. Echter, lang niet iedereen kon noten lezen. De bladmuziek oogt niet gemakkelijk, het bereik van het lied is in veel gevallen meer dan een octaaf. We kunnen daarom concluderen dat Mahaut een muzikaal geschoold publiek voor ogen had.

2.2.2. Toegankelijkheid van de tekst

De doelgroep is mogelijk ook vast te stellen, of verder te specificeren, aan de hand van de liedteksten van Kornelis Elzevier in het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Vereisen ze een bepaalde culturele voorkennis of ontwikkeling, in welke taal waren de liederen geschreven en welke genres komen aan bod? De teksten uit het *Tydverdryf* zijn allemaal in het Nederlands geschreven: de auteur had dus een Nederlandstalig publiek voor ogen. Om de Italiaanse stijl waarin de liedbundels zijn geschreven te benadrukken, had Mahaut voor een Italiaanse of Franse dichter kunnen kiezen. Toch heeft Mahaut voor de Nederlandse Elzevier gekozen, waarmee hij zijn Nederlandse afnemers wellicht een plezier mee wilde doen.

In de Liederbank zijn de genres van de verschillende liederen gespecificeerd. Alle liederen hebben een wereldlijk karakter. Op enkele drinkliederen, bespiegelende liederen en

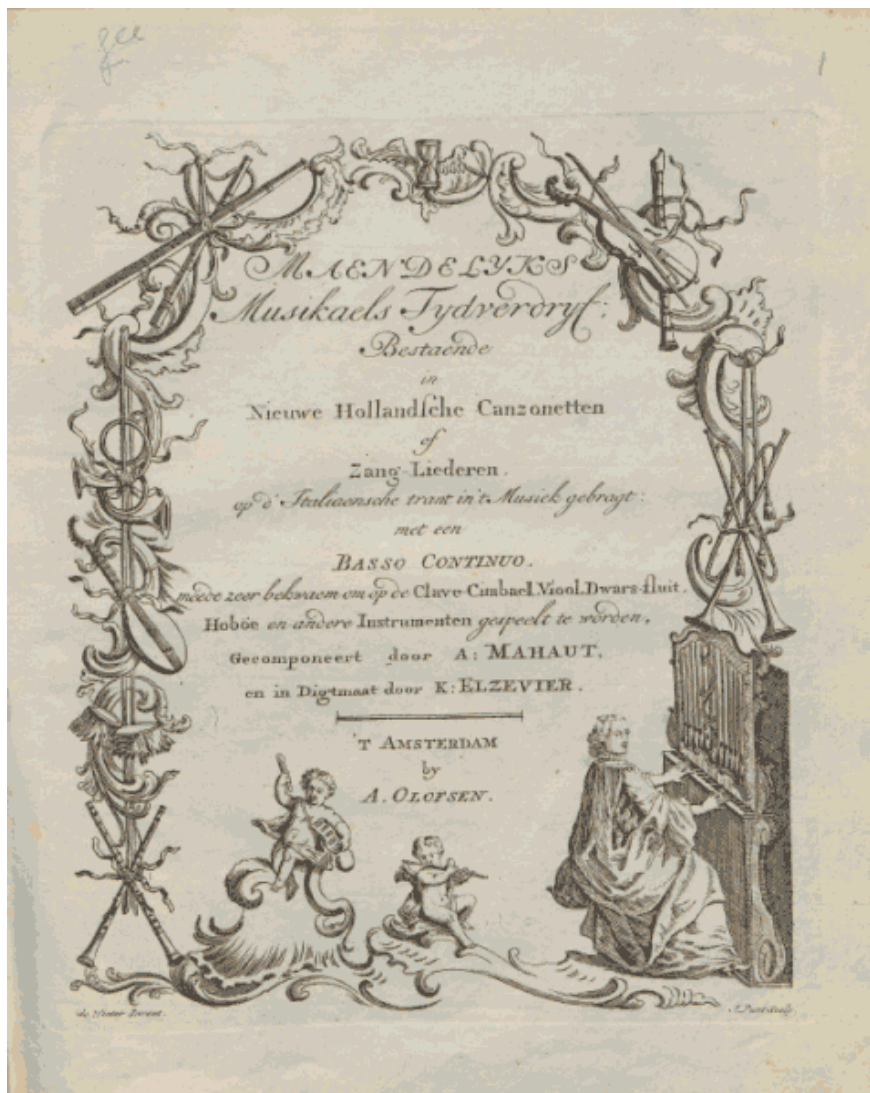
---

¹⁹ D.J. Balfourt, *Het muziekleven in Nederland in de 17^e en 18^e eeuw* ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1981), 109.

spotliederen na, vallen de meeste liederen in de categorie 'liefdesliederen'. Deze categorie kunnen we splitsen in liederen die daadwerkelijk de liefde bezingen en de mooie kanten belichten, en in 'liefdesklachten'. Thema's die in deze laatste categorie aan bod komen zijn onder meer onbeantwoorde liefde, een verlaten liefde of ontrouw. Veel van de liederen gaan over personen met namen uit de klassieke mythologie: Phyllis, Venus en Damon. Hoewel deze namen in de liederen niet lijken te verwijzen naar mythologische verhalen, worden ze wel veelvuldig gebruikt. Liefdesliederen zijn van alle tijden, en interessant voor alle standen. Echter, door het gebruik van deze mythologische namen lijken de liederen zich te richten op een meer ontwikkeld of elitair publiek; het veronderstelt een zekere mate van kennis van de antieke mythologie. Daarnaast zijn de liedteksten van Elzevier van een beschaafde toon. Zo sluiten de liederen ook tekstueel aan bij de doelgroep die we zojuist konden onderscheiden aan de hand van de muzikale kwaliteit van de liederen. Een gedetailleerd overzicht van genres en liedteksten uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf* volgt in het volgende hoofdstuk.

3. Inhoud van het liedtijdschrift

In dit hoofdstuk zoomen we verder in op het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Hiervoor bestuderen we de inhoud van het tijdschrift: hoe zijn de liederen over het tijdschrift verdeeld, wat voor soort liederen komen er in voor en welke genres komen voorbij? Zijn alle liederen nieuw gecomponeerd en geschreven door Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier? Op het voorblad wordt aangekondigd dat de liederen 'op d'Italiaensche trant' op muziek gezet zijn: hoe komt deze Italiaanse stijl terug in de liederen?

Afbeelding 1

3.1. Overzicht inhoud

Het *Maendelyks Musikaels Tydverdryf* is, zoals eerder gezegd, een tijdschrift bestaande uit negen afleveringen. Van oktober 1751 tot juni 1752 werd elke maand een aflevering

uitgegeven. Later is er nog een vervolg gepubliceerd, bestaande uit drie delen. Elke aflevering bevat elf tot twaalf liedjes op muziek, voorzien van een Italiaanstalige tempoaanduiding en een basso continuo. De volledige titel die gedrukt staat op het voorblad van iedere aflevering is: *MAENDELYKS Musikaels Tydverdryf; Bestaende in Nieuwe Hollandse Canzonetten of Zang-Liederen op d'Italiaensche trant in 't Musiek gebragt: met een BASSO CONTINUO. meede zeer bekwaem om op de Clave-Cimbael, Viool, Dwars-fluit, Hoböe en andere Instrumenten gespeelt te worden, Gecomponeert door A: MAHAUT, en in Digtmaat door K: ELZEVIER. 't AMSTERDAM by A. OLOFSEN.* Dit voorblad is telkens rijk versierd met diverse muziekinstrumenten, twee cupidootjes die aan het musiceren zijn en iemand die een orgel bespeelt (afbeelding 1).

Hieronder volgt een overzicht van titel en beginregels van de liedjes uit de negen afleveringen. Let wel: het *Vervolg van 't Musicaels Tydverdryf* is hier niet in opgenomen, vanwege het losstaande karakter van dit vervolg.

	Titel	Beginregels
1	1 INLEIDING	Nu Poëzy met Maetzang paert / Door konstige uitgevoerde stukken
	2 Minne-klacht	'k Lag op een Morgenstond / Verrukt door teedre Minne lusten
	3 Drink-lied	Spaert meisjes vry / Al uwe toeverlonkjes
	4 De Slapende Nimf	Wilt ô Windjes! Zachtjes blazen / Roer geen Blaedjes groen Geboomt
	5 Herderszang aen Fillis	Als de gouden Zon haer stralen / In den vroegen morgenstond
	6 De Onstandvastige Minnares	Vaert wel, ô Beemden en Valeijen / Vaer eeuwig wel, ô koele Bron
	7 Aen Fillis	Fillis neen dat raedt gy niet / Dat 'k alleen voor u zou leven
	8 Visschers Minnezang	O Schoone Galathee / Wat doet gy aen de Zee
	9 Kusje	Vrolyke Uurtjes / Die 'k zoo duurtjes
	10 Drink-lied	Wie heeft ooit groeter gek gezien / Dan Mahomet
	11 Boere Vryagie	Myn Liefste Klaertje Krynen / Waer drempel zal het heen
	12 Aria	Waer heen myn Ziel, waer heen? / Daer is op Aerde geen
2	1 Aen de Winden	Vliegt heen / O snel gewiekte Winden
	2 De min is niet te ontvluchten	Wat loopt ge ô Herderin / De Bosschen uit en in
	3 Aen Kloris	Kloris zal ik aen myn hoopen / Nimmermeer het einde zien
	4 Aen Kloris	Neen schoone Kloris wil niet denken / Dat 'k liefde draeg tot Amaril
	5 Triomf der Deugd	De deugd is over al bemind / Aen welken oorde zy zich bevindt
	6 Raed aan Klorimeen	Aen eene Beek zat Klorimeen / Haer blonde lokken op te cieren
	7 Herders-zang	Toen Klorimeen / Op aerd verscheen

	8	Minne-zang	Hoor den toon der Nachtegaalen / Nu eens ryzen dan eens dalen
	9	Herderinne zang	Hoe gelukkig is het Vee / Dat men steeds ziet vrolyk tieren
	10	Genoechlyk buiten leven	'k Weet geen kwelling dan de Liefde / Die ons buiten 't hart doorgriefde
	11	Aen een Oude Best	Geen mensch komt Roodoog liefde biede / Elk tracht haer als de pest te ontvlieden
	12	De Klagende Nimf	O Rampspoedt te streng en wreed / Ach! Doris heeft Klimeen vergeten
3	1	Aen de Bloemen	Laet gy uwe hoofden hangen / O Bloemen gy hebt reën
	2	Minne-Klagt	Ik dryf vol angst en hartenwee / In 't midden der gevaren
	3	Aen Klorimene	O schoone Klorimeen / Hoe durft gy het wagen
	4	Drink-Lied	Waerom zouden wy niet drinken / Wyl het al de Wereld doet
	5	De Morgenstond	Wees wellekom, o morgenstondt / Gy doet in 't Oost de kimmen blozen
	6	Kracht der Oogen	Myn Ziel hoe dus verkeerd van Zin / Is dit uw ingebeeld vermogen
	7	Harders Klagt	Roosje, waerdig om te minnen / Roosje, bloem der Herderinnen
	8	Herderinne Zang	Wat is het dat myn geest ontroert / Dat my dus doet angstvallig vreezen
	9	Minnaers Vraeg	Bloemen, waerdig om te plukken / Zegt wie kwam u dus te drukken
	10	Kus Lied	Hoe zitten wy Jonkers / Als zedige pronkers
	11	Boere Minne klagt	Ik die op dees Steenen bank / Als een loopsen Rekel jank
	12	Minne-Drink-lied	Het minnen is geen zonden / En 't drinken is geen schand
4	1	Wensch aen de Liefhebbers	Wyl 't Nieuwe Jaer ons thans belonkt / Ben ik door dankbaerheid ontvonkt
	2	Aen de Vogelen	Wilt, o schelle Nachtgalen / Myn gehoor op zang onthalen
	3	Winter-leven	De barre wintertyd / Die 't bosch berooft van blaren
	4	Vrolyk Leven	Hoe vrolyk! is 't leven / Dat my is gegeven
	5	Gelukkig Leven	Hoe gelukkig is myn lot / Door de Goden my gegeven
	6	Twee-spraek	'k Vrees dat gy my niet meer bemint / Ach! Ik kwyn om u
	7	Afscheid aen Silvia	Vaer wel myn uitverkoren Ziel / Waer op myn zuivre liefde viel
	8	Minne-zang	O Frische zuide windt / Zoo Flora u niet bindt
	9	Minne-Zang	Ren snel, o Zon, zoo dael de nacht / Dael neder in de Zee
	10	Aen een Ouden Vryer	Druipneus zeg, hoe durft gy 't wagen / Dat gy, afgeleefd en Oud
	11	Bedenking	Visjes, in dees heldre vliet / Schoon gy moogt in 't water
5	1	Aen de Zang Godinnen	Waerom ô Zang Godinnen / Is 't dat gy niet en trouwt
	2	Aen de Min	O Min hoe kunt gy my zoo kwellen / 'k Was ongeraekt en vry
	3	Aen de Vrees	O Vrees wyk heen / Gy komt myn hart bezwaren
	4	Minne Klacht	Myn lief die 'k min tot in myn Ziel / Ach of myn Min aen u geviel
	5	Aen Kloris	Myn Schoone, die ik teer bemin / Houd uw bekoorlykheden in
	6	Ter Verjaring van Kloris	Komt lustige vrienden, wel aen / Wy moeten dees' avond

		rinkinken
7	Juffers Zang	Wat zien we een rei van Jonge Heeren / Elk zweert dat hij ons teer bemint
8	Raed aen Klimene	Klimene kan het mooglyk zyn / Dat gy (die 'k min gelyk myn leven)
9	De Verliefde Vryster	Gelyk myn schoone Bloemen kwynen / Wanneer zy zien de Zon verdwynen
10	De Klacht van een 'Getrouwd' Man	Al wie in Slaverny wil leven / En lyden meer dan 't Winter graen
11	Drink-lied	Zie daer / Hoe klaer
6	1 Aen den Waeyer van Kloris	Waeyer die de hette weert / Die myn schoone Kloris deert!
	2 Navolging van Anakreons Gezang	Hy die het blinkend geld / Eerst in de wereld bragt
	3 Drink-Lied	'k Lach om het Meisje / 't Kusschen en Streelen
	4 Herders Klacht	Tirsis zat in 't Bosch gedoken / Treurende, om zyn Herderin
	5 Drink Lied	Toen Diogeen zyn wysheid toonde / In een aloude Grieksche Stad
	6 Twee-spraek	Wat kwelt uw hart! / Laet ons beminnen
	7 De Ongevoelige	Ik wil wel beminnen / Maar laet myne zinnen
	8 Drink-Lied	Laet ons klinken / Laet ons drinken
	9 Aen een Schilder	Kom mael het beeld van Silvia / Een schoonheid zonder wederga
	10 Minne-zang	Hoe gelukkig is een Minnaer / Die bemint en wordt bemint!
	11 Goed Voornemen	Ik lach met u, O Nydt / Schoon ge op uw tanden byt
7	1 Gelykenis	't Is alles als in duisternis begraven / De bosschen die een koele schaduw gaven
	2 Aan Rozaniere	Neen Rozaniere / Denk dat myn Liefde
	3 Geval	Myn Lief gedoken / In schaeuw van Rozen
	4 Herders Zang	Waer dwalen toch uw schapen / O schoone Herderin?
	5 Minne Zang	Kom vlecht my eenen krans / Van onverdorde Bloemen
	6 Minne Zang	Laet ons lieven, laet ons leven / Laeten we onzen Jongen tyd
	7 Aenmerking	Wie de wereld wel beziet / Zal ze vol van Zotten vinden
	8 Minne-klacht	o Beek waer in ik tranen stort / Aen uwen groenen kant gezeten
	9 Op de Duif van Klorimeen	Het voorwerp van uw teedre zorgen / Uw Duif is weg, ô Klorimeen!
	10 Gewillige Dwang	O Hoe aerdig gaet het toe / By de Nimfies en de Knapen
	11 Lente Zang aen Fillis	Word Fillis, door myn' Zang ontwaekt / De zon verryst, de dag genaekt
8	1 Hero's Wensch	Neptuin, die 't bruijsschend zout / Door uwen Drie tand kunt bedwingen
	2 Het Land-leven	By een Beekje neêrgezeten / Die met zyn hel Kristal
	3 Voorzichtig het best	Nimmer kwam 't in myn gedachten / Dat de Meisjes zoo listig zyn
	4 Herders Minne Zang	Rozemond verlaet uw Stal / Febus blinkt reeds over al

5	Vissers Minne Zang	Kloris die myn hartje roof / 'k Zie myn Pinkje langs de baren
6	Kupido's Overwinning	De goelyke Amaril / Bemind door knaep Myrtil
7	De Verwonne Kupido	Kupido die het al doe tbukken / Voor uwen boog' vol mogendheid
8	Aen Venus	Wat rampspoed is aen u beschoren / ô Schuim godin, dat gy dus zucht?
9	Tegens de Gierigheid	Hoe droevig is het leven / Van een die geld bezit
10	De Vertoornde Boerin	Neen Jaep dat raedt gy niet / Gae vry by Klaertje vryen
11	Tircis Klagt	Toen 'k lag te zwemmen in myn bloedt / Kwam Celia, die 'k uit de banden
9	1 Herders Lyk klagt	Valt bloemen, van uw stelen af / ô Boomen staet beroofd van bladeren
	2 Minne Zang	Myn Lief myn Ziel is overwonnen / Door uw twee oogen klaer als Zonnen
	3 Aen Venus	Schoone Godinne / Moeder der liefde!
	4 Op een Trotsche	Die Amaril / Beminnen wil
	5 Aen Fillis	Spaer Fillis, uw lonkjes / Want door uwe Vonkjes
	6 Minne Zang	Zou 't Nootlot my thans haetlyk weezen / Dat ik myn Amarillis mis!
	7 Aen Fillis	Kom Fillis laeten we ons verblyden / Gebruiken we onze prille jeugd
	8 Minne Zang	Ik verslyt myn jonge dagen / Met een Meisje hups van leden
	9 Aen de Byën	Byën die 'k alom zie zwieren! / Rozen, Lelies, Violieren
	10 Twyffeling	Waer heen myn Ziel! / Wat zult, wat zult gy kiezen?
	11 De Getrouwde Vrouw	Myn man is heden uitgegaen / Kom meidt, terstond
	12 Op de Ziekte van Klorimeen	Ach Venus ach! myn Klorimeen / Ligt in het ziek bed neër geslagen

Van het totaal van deze liederen zijn er vijf voor twee zangstemmen: het lied "Twee-spraek" uit de vierde aflevering, het lied "Ter verjaring van Kloris" uit de vijfde aflevering, "Twee-spraek" uit de zesde aflevering, "Minne Zang" uit de zevende aflevering (het zesde lied; het vijfde lied heet ook Minne Zang) en "Kupido's Overwinning" uit de achtste aflevering. Deze liederen zijn dus allemaal voor twee bovenstemmen met een instrumentale bas. Het valt op dat dit vijf opeenvolgende afleveringen zijn geweest: in het eerste, tweede, derde en ook de negende aflevering zijn geen meerstemmige liedjes opgenomen. De twee liederen met de titel "Twee-spraek" vormen daadwerkelijk een tweespraak, doordat er een dialoogvorm is gebruikt: de ene keer wordt er parallel tweestemmig gezongen, de andere keer reageren de zangers op elkaar. In de andere tweestemmige liederen wordt er slechts tweestemmig gezongen in een parallelle beweging.

3.2. Overzicht genres

Hoewel het maandelijks uitgekomen tijdschrift van Mahaut en Elzevier zich ervoor geleend zou hebben om liederen te publiceren die passen bij het seizoen waarin ze verschenen, is dit op een paar uitzonderingen na vrijwel niet gebeurd. Het lied “Wensch aen de Liefhebbers” uit het vierde tijdschrift, uitgekomen in de maand januari, is een nieuwjaarslied. Eveneens in het vierde tijdschrift komen we het lied “Winter-leven” tegen, wat aansluit bij de maand januari. In het zevende tijdschrift is het lied “Lente Zang aen Fillis” opgenomen; dit tijdschrift kwam uit in de maand april. Ondanks deze liederen die passen bij het seizoen waarin ze uitkwamen, zijn er geen liederen geschreven bij geestelijke gelegenheden zoals kerst. Onder andere hieruit, maar ook uit alle andere liederen kunnen we opmaken dat het *Maendelyks musikaels tydverdryf* een wereldlijk tijdschrift betreft.

In de volgende paragrafen worden de gebruikte genres in het *Tydverdryf* besproken. Deze zijn af te lezen zijn in diagram 1 en gebaseerd op de gegevens uit de Nederlandse Liederbank. Bij het invoeren van de metadata van een bron in de Liederbank, kan de invoerder die gespecialiseerd is in het Nederlandse lied één of meerdere genres toekennen aan een lied. Dit of deze genre(s) worden bepaald door de inhoud van het betreffende lied, aan de hand van een lange lijst met mogelijke genreaanduidingen. De metadata van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* heb ik zelf ingevoerd in de tijd dat ik stagiaire was bij de Liederbank, maar ze zijn daarna nog nagekeken door twee experts. Diagram 1 bevat het aantal liederen per genre; sommige liederen hebben twee genreaanduidingen meegekregen.

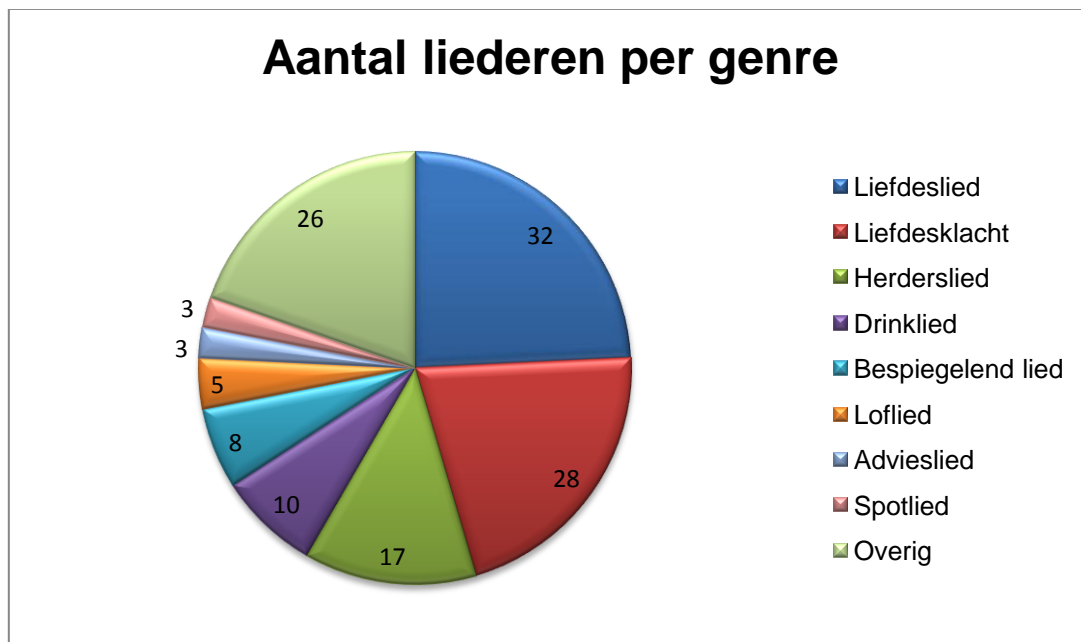

Diagram 1

3.2.1. Liefdesliederen en liefdesklachten

Zoals al kort besproken werd in hoofdstuk 2.2.2, komen er vele liefdesliederen voor in het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Deze liefdesliederen hebben vaak thema's waarin een vrouw door een ik-persoon bemind wordt. De ik-persoon uit zijn liefde door zijn gezang. Soms is dit direct aan zijn geliefde, bijvoorbeeld in het tweede couplet van het lied "Kusje" uit de eerste aflevering van het tijdschrift. De verliefde ik-persoon spreekt zijn verlangen uit dat zijn geliefde Rozemond naar hem toekomt, om haar nu eindelijk te kunnen kussen:

2. 't Groen der Boomen,
Aen dees Stroomen,
Maekt, dat niemand ons bespiedt;
Wil toch haestig herwaerd komen;
Nimf, weerhoud uw voetjes niet:
'k Zal de tipjes,
Van uw Lipjes,
Zachter drukken dan voorheen;
Rozemond, dat zyn de klipjes,
Waer ik Schipbreuk heb geleen.

Het lied "Aen de Winden" uit de tweede aflevering is een ander voorbeeld van een liefdeslied. Damon zingt de wind toe, de boodschapper die zijn liefde voor Clorimeen moet overbrengen:

Vliegt heen,
O snel gewiekte Winden,
Gaet myne Schoone vinden:
Vliegt heen
O winden naer myn Klorimeen.
Zegt: Schoone! Damon zal u wachten.
Hy uit in 't Bosch verliefde klagten.
Hy kwynt van Liefde, Klorimeen!
Vliegt haestig Winden vliegt toch heen.

Niet alleen zingen de mannen de vrouwen toe, het komt ook andersom voor, bijvoorbeeld in het lied "De Verliefde Vryster" in de vijfde aflevering. Cloris zingt Damon toe, zij heeft verdriet wanneer hij haar verlaat en wil hem door hem gekust worden:

1. Gelyk myn schoone Bloemen kwynen,
Wanneer zy zien de Zon verdwynen:
Zoo ben ik ook in droeven staet,

Wanneer myn minnaer van my gaet.

4. Myn Damon: ach! myn tweede leven!
Wil u toch gaeuw hier heen begeven!
Uw Kloris tracht, door Min gewond,
Uw' mond te drukken met haer' mond.

Naast liefdesliederen, waarvan er 32 te vinden zijn in het *Maendelyks musikaels tydverdryf* (zie diagram 1), zijn er ook 28 liefdesklachten te onderscheiden. Zoals al bleek in hoofdstuk 2.2.2 is de overlap met liefdesliederen groot: ook deze liederen bezingen de liefde, maar nu is er sprake van een voorbije, onbeantwoorde of afgewezen liefde, of ontrouw. Een voorbeeld hiervan treffen we aan in de zevende aflevering, "Minne-klagt": de ik-persoon laat zijn tranen om Phyllis meevoeren met een beekje en zijn zuchten met de wind.

1. o Beek waer in ik tranen stort,
Aen uwen groenen kant gezeten
Laet my, door snel te vloeyen weten,
Of gy door my bewogen wordt!
Myn Fillis tracht myn min te ontvluchten.
Zy spot met mynen teedren gloed.
Voer heen, ô Beekje, myne zuchten,
Gelyk gy myne tranen doet.
2. Maer ach! ik zucht, en ween om niet.
Wat is my in dees' staet geboren,
Een ongelukkig lot beschoren!
Ik smoor helaes in Ziels verdriet!
ô Fillis, zoo gy blyft verachten,
Een Ziel die u zoo teêr bemint:
'k Strooi dan vergeefs myn droeve klagten,
En bittere zuchten in den Wind.

Ontrouw, een andere aanleiding tot een liefdesklacht, vinden we in het lied "De Onstandvastige Minnares", in de eerste aflevering: de zanger is bedrogen door Clorimeen.

Vaert wel, ô Beemden [laaggelegen velden] en Valeijen!
Vaer eeuwig wel, ô koele Bron!
'k Zal hier nooit meer myn Schapen weijen,
By 't ryzen van de Morgenzon.

By 't ryzen van de Morgenzon.
Ik ben in myne hoop bedrogen;
'k Vond my door dart'le Klorimeen,
Die 'k teer beminde, eilaes! bedrogen,
Toen ik het laetst by haer verscheen.
Toen ik het laetst by haer verscheen.

3.2.2. Herdersliederen

Net als in het voorgaande lied, “De onstandvastige minnares”, komen we deze liefdesliederen en –klachten vaak tegen in combinatie met het genre ‘herderslied’. De herdersliederen gaan over het (geromantiseerde) buitenleven, waar de klavervelden weelderig bloeien en waar de herderinnen op wulpse wijze water halen bij de waterput. Voornamen die bij dit genre vaak gebruikt worden zijn Phyllis en Damon. In totaal zijn er 17 liederen in het *Tydverdryf* aan te wijzen binnen dit genre. Een ander lied waarin de combinatie van herderslied en liefdesklacht voorkomt, is het lied “Harders Klagt” in de derde aflevering: de herder is op zoek naar zijn Roosje, de ‘bloem der herderinnen’, maar kan haar niet vinden.

Roosje, waerdig om te minnen!
Roosje, bloem der Herderinnen!
Waer gaet gy?
Hoe haet gy
Die geene die u liefde draegt?
Dat zy de liefde zelf geklaegt:
Ik zie frisch ontloken rozen,
Op haer telgen lieflyk blozen:
'k Zie geurge Violieren,
Het klaverveld vercierien:
Maer ach! o bitter hart verdriet,
Ik zie myn schoone Roosje niet.

3.2.3. Drinkliederen

Naast het grote aantal liefdesliederen, liefdesklachten en herdersliederen worden er nog andere genres gebruikt door Elzevier en Mahaut. Een kenmerkend genre dat toch ook nog tien keer voorkomt in het *Tydverdryf* is het ‘drinklied’. Ook deze liederen worden vaak verbonden aan de liefde, bijvoorbeeld in dit “Minne-Drink-lied” uit de derde aflevering. De zanger zingt over de combinatie van wijn en zijn Phyllis: het is een ‘heereylycke zaak’:

Het minnen is geen zonden,
En 't drinken is geen schand.
De min met Wyn verbonden,
ik heb het ondervonden,
Gaen vrolyk hand aen hand
Myn rechterhand drukt Fillis kaek:
De slinker houdt het glas.
Gevult met Rynsch gewasch:
Dus hebben wy van bei 't vermaek
Is 't niet een heereycke zaek.

3.2.4. Overige liederen

Andere genres die voorkomen in het tijdschrift zijn bespiegelend lied, loflied, advieslied en spotlied. Onder de categorie 'overig' vallen de genres die slechts één of twee keer voorkwamen in het *Tydverdryf*. Deze genres zijn: rouwlied, dialooglied, troostlied, kluchtlied, anti-huwelijkslied, klaaglied, morgenlied, mythologisch lied, vreugdelied, slaaplied, anti-liefdeslied, seizoenslied, verhalend lied, nieuwjaarslied, afscheidslied, verjaardagslied en begrafenislied.

Zoals te zien is in alle hierboven aangehaalde liedteksten, hebben deze een beschaafde toon. Dat sluit aan bij de conclusie die we al eerder trokken in het vorige hoofdstuk over de doelgroep van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*: de tijdschriften zijn vermoedelijk gepubliceerd voor een meer ontwikkeld of elitair publiek.

3.3 Contrafacten en nieuwgecomponeerde muziek

Omdat zowel de auteur als de componist van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* duidelijk vermeld staan op elk tijdschrift, zouden we kunnen verwachten dat alle liederen nieuwgecomponeerd zijn. Anderzijds is het mogelijk dat Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier een melodie hebben hergebruikt. In dat geval spreken we van een contrafact: een lied op een bestaande melodie met een nieuwe tekst, waaruit een aanzienlijk deel van de Nederlandse liedcultuur vanaf de middeleeuwen tot de negentiende eeuw bestaat.

De Nederlandse Liederbank is bij uitstek het middel om kennis te krijgen over deze kwestie: via de Liederbank kunnen we zoeken in welke liedboeken een bepaalde melodie voorkwam.

Als we de Liederbank raadplegen, lijkt het erop dat het lied "Drink-lied" uit de oktoberuitgave van het *Tydverdryf*, met de beginregels "Wie heeft ooit grooter gek gezien / Dan Mahomet" in de Liederbank al voorkomt in de bron *Zangwijzen van Oud-Nederlandse*

Volksliederen: Handschrift Maatschappij tot bevordering der Toonkunst (HsAmTB 212D20). Deze bron is gedateerd rond 1730, dus ruim twintig jaar voor het verschijnen van het *Tydverdryf*. Toch is het onwaarschijnlijk dat het lied uit het *Tydverdryf* een contrafact is: de Liederensbank heeft op de pagina met informatie over de handschriftelijke bron een opmerking geplaatst over de datering:

Datering na 1730 o.m. op grond van enkele concordanties met Boerevreugd 1716. In het handschrift zijn tenminste 4 handen te herkennen, aldus Jos Koning'.²⁰

Het jaartal 1730 is dus geen hard feit: het is goed mogelijk dat zo'n handschrift over een langere periode is ontstaan. In dat geval is het jaartal 1730 wellicht een schatting, of een gemiddelde, en is de kans groot dat Antoine Mahaut toch de componist van deze melodie is.

Een ander lied dat met de informatie uit de Liederensbank op het eerste gezicht een contrafact lijkt te zijn, is het lied "Vissers Minne Zang" uit de achtste aflevering van het tijdschrift, met als beginregels "Kloris die myn hartje rooft / 'k Zie myn Pinkje langs de baren". Dit lied wordt volgens de Liederensbank gezongen op de melodie "Het Haagse officiertje". Deze melodie komt al voor in een bron die gedateerd is vanaf 1740: *Hs. Musicq boek, begonnen den 8sten october anno 1740 (HsMusicqBoek1740)*, met als titel "Den Aagsen Offezier".²¹ Ook in dit geval gaat het om een handschrift, het is dus goed mogelijk dat het schrijven van dit liedboek begonnen is in 1740, maar dat er in de jaren daarna nog vele melodieën bij zijn geschreven: blijkbaar tot na 1752, als we ervan uitgaan dat Mahaut de melodie zelf gecomponeerd heeft.

Toch is het interessant om uit te zoeken op grond waarvan de concordantie in de Liederensbank tot stand is gekomen. Hoewel de melodie van "Den Aagsen Offezier" uit de instrumentale bron *HsMusicqBoek1740* op het eerste gezicht niet overeen lijkt te komen met de melodie van "Vissers Minne Zang" uit het *Tydverdryf*, zijn er bij nader toezien toch veel gelijkenissen te vinden, waaronder het ritme. Dit is weergegeven in notenvoorbeeld 1, met behulp van de transcriptie voor de Liederensbank door Frederik Advocaat.²² In dit notenvoorbeeld zijn de beide melodieën onder elkaar genoteerd, waardoor de overeenkomsten duidelijk worden: maat 12 en 13 komen bijvoorbeeld grotendeels overeen.

---

²⁰ <http://www.liederensbank.nl/bronpresentatie.php?zoek=1002009&lan=nl>, geraadpleegd op 10 augustus 2013.

²¹ Meer informatie over de melodie "Het Haagse officiertje": <http://www.liederensbank.nl/resultaatlijst.php?zoek=3500&actie=melodienorm&sorteer=jaar&lan=nl>, geraadpleegd op 10 augustus 2013.

²² <http://www.liederensbank.nl/image.php?recordid=124898&lan=nl>, geraadpleegd op 10 augustus 2013.

Den Aagsen Offezier
Uit *HsMusicqBoek1740*

Vissers Minne Zang
Uit *Maendelyks musicaels tydverdryf*

Klo - ris die myn har - tje_ rooft 'kZie myn Pink - je langs de_

ba - ren, Wel ge - la - den_ strand waerd va - ren 'kHeb aen u myn vangst be -

looft. Kom myn_ Lief - je reik me uw hand 'kHeb in Ve - nus_ naem de_

net - ten Bui - ten 't Vaer - tuig_ la - ten zet - ten. Klo - ris kom ga mee_ naer strand.

Notenvoorbeeld 1²³

3.4. Italiaanse stijl

Als we een nadere blik werpen op de bladmuziek van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, zien we dat deze er niet eenvoudig uitziet. Mahaut componeerde volgens het titelblad 'op d'Italiaensche trant', wat volgens musicoloog Rudolf Rasch vaak (alleen maar) de betekenis 'met basso continuo' heeft.²⁴ Italië was al sinds de Renaissance het beloofde land van de toonkunst, zo zegt Scheurleer; de Barok kende haar grote bloei in Italië en 'het ongeluk wilde, dat de meeste hoven, toen nog de brandpunten van het muziekleven, de Italianen boven de landgenooten begunstigten.'²⁵ Rasch beschrijft deze Italiaanse invloed ook: hij noemt de jaren rond 1710 'het definitieve keerpunt wat betreft de overgang van de vroegere situatie met een veelheid aan invloeden naar de latere situatie met een overheersende

²³ Voor een gemakkelijker vergelijking is de melodie van "Den Aagsen Offezier" een kwart omlaag getransponeerd.

²⁴ Rudolf Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572-1795* (= Mijn Werk op Internet, Deel Een), Hoofdstuk Een: Inleiding. Geraadpleegd op 2 augustus 2013,

<http://www.let.uu.nl/~Rudolf.Rasch/personal/Republiek/Republiek01-Inleiding.pdf>, 6.

²⁵ Scheurleer, *Het muziekleven te 's Gravenhage*, 16.

Italiaanse invloed'.²⁶ Rasch noemt in ditzelfde werk ook de populariteit van het componeren in de Italiaanse stijl, waarbij hij als voorbeeld noemt:

'By Johan Covens Jr., t' Amst. op den Vygendam, is gedrukt en werd uitgegeven: Stichtelyke Gezangen op de beste Italiaansche en eenige in dien smaak nieuw gemaakte Zangwyzen, by verscheidene gelegenheden gedicht door Rutger Schutte, ..., Eerste Deel, ...'²⁷

Een goede reden voor Mahaut om te componeren in de Italiaanse stijl: wellicht kon hij daardoor meer aanzien behalen. Kenmerkend voor de Italiaanse, maar ook de Franse barokstijl zijn onder meer het gebruik van een basso continuo en veel ornamentatie. Deze kenmerken zijn ruimschoots aanwezig in het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, bijvoorbeeld in het lied "Afscheid aen Silvia", afkomstig uit het vierde stukje (notenvoorbeeld 2).

Notenvoorbeeld 2

De niet eenvoudige en vaak gepuncteerde ritmes, de hoeveelheid zestienden tot soms zelfs vierenzestigste notenwaardes, en daarnaast het aantal voorlagen en trillers, maken dit stuk voor een zanger met weinig tot geen muzikale kennis een haast onmogelijke opgave. Het lied heeft de Italiaanse tempoaanduiding *Adagio* meegekregen.

²⁶ Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek*, Hoofdstuk Een: 5.

²⁷ *Ibid.*, 6.

Ook Anthony Zielhorst haalt deze Italiaanse stijl aan in zijn artikel over Nederlandse liedkunst in Amsterdam rond het jaar 1700, onder de noemer 'liederen met basso continuo op Nederlandse tekst'.²⁸ De internationale liedtraditie die Zielhorst daarbij aanhaalt, lijkt te wijzen op de Italiaanse stijl waarin Mahaut componeerde. Echter, het artikel van Zielhorst richt zich op het jaar 1700 en het laatste decennium van de zeventiende eeuw:

Opmerkelijk aan de bundels in het laatste decennium van de 17de eeuw is het verschijnen van een basso-continuopartij. Het volkse karakter van de liederen maakt plaats voor een meer 'sophisticated' trend. In het nieuwe genre komt de smaak van de tijd naar voren: de liederen gaan meer gelijkenis vertonen met de Franse air en de Italiaanse aria uit die tijd.²⁹

In het volgende hoofdstuk onderzoeken we in hoeverre de Italiaanse stijl waarin Mahaut naar eigen zeggen componeerde, aansluit bij de Nederlandse liedcultuur van de achttiende eeuw.

---

²⁸ A.K.J. Zielhorst, "Liedkunst in Amsterdam rond 1700," in: *De Eeuwende 1700*, deel 3, red. A. Klukhuhn (Utrecht: 1991), 129-152, spec. 133.

²⁹ *Ibid.*, 133.

4. Het *Tydverdryf* binnen de traditie van het Nederlandse lied

Zoals we in eerdere hoofdstukken al hebben kunnen lezen, is het *Maendelyks musikaels tydverdryf* van Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier een tijdschrift met veel nieuwgecomponeerde en –geschreven liederen. In dit hoofdstuk bekijken we in hoeverre het *Tydverdryf* vernieuwend was binnen de traditie van het Nederlandse lied. We ontdekten in het vorige hoofdstuk dat er naar alle waarschijnlijkheid geen contrafacten gebruikt zijn in het *Tydverdryf*, maar zijn er ook geen liedteksten uit andere bronnen overgenomen? En hoe sluit het tijdschrift aan bij eerdere liedboeken: zijn er nieuwe elementen toegevoegd, en werden er vaker muzikale tijdschriften uitgebracht?

4.1. Bestaande liedteksten en melodieën

De Nederlandse Liederbank heeft, naast de mogelijkheid te zoeken naar overeenkomende melodieën, ook een functie om te zoeken naar overeenkomende liedteksten. Als we de gegevens van de Liederbank bekijken, wordt het duidelijk dat er geen liedteksten zijn die al in eerdere liedbundels voorkwamen: alle liedteksten die vaker in de Liederbank voorkomen, hebben hun oorsprong in het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Dit betekent dat net zoals Antoine Mahaut alle melodieën zelf gecomponeerd heeft, Kornelis Elzevier alle liedteksten zelf heeft geschreven.

4.2. Stilistische aansluiting

Uit de vorige paragraaf bleek dat het muziektijdschrift weinig tot geen aansluiting had bij eerdere liedboeken. In deze paragraaf laat ik zien dat het *Tydverdryf* in zekere zin wel een stilistische aansluiting heeft bij eerdere boeken. Voordat we daar een oordeel over kunnen vellen, is het goed te weten hoe de Nederlandse muziekcultuur, en meer specifiek de Nederlandse liedcultuur, er uitzag rond 1750 en de decennia daarvoor.

4.2.1. Nederlandse liedcultuur voor 1750

Het muziekleven in de Hollandse steden was volgens Rudolf Rasch over het algemeen goed ontwikkeld, met onder meer een organistenstand, speellieden, vrije musici, muziekcolleges, toneel- en operavoorstellingen, muziekdrukkers, -uitgevers en –verkopers en instrumentenbouwers, waarbij met name Amsterdam en Den Haag³⁰ steden van belang waren.³¹ Zowel in de zeventiende als in de achttiende eeuw waren de componist en de stad

---

³⁰ Hoewel feitelijk geen stad.

³¹ Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek*, Hoofdstuk Zeven: 1.

waarin hij werkzaam was vaak nauw aan elkaar verbonden, hoewel deze rol in de achttiende eeuw wat verwaterde: Rasch noemt als reden het wegvallen van de stadsspeellieden en de groei van private sectoren van het muzikleven zoals concerten, operavoorstellingen en muzieklessen.³² Hoewel het *Maendelyks musikaels tydverdryf* te koppelen valt aan de stad Amsterdam, lijkt dit tijdschrift toch onder de private sector te vallen: er zijn geen aanwijzingen voor een band met de gemeente Amsterdam.

4.2.2. De Amsterdamse liedschool

Een opvallende overeenkomst binnen de Nederlandse liedcultuur rond 1700 en het *Tydverdryf* is het gebruik van de Italiaanse stijl en het continuolied, waarover we konden lezen in hoofdstuk 3.4. Diverse musicologen die over dit onderwerp schreven verbinden deze Italiaanse stijl van componeren aan ‘een kleine golf Nederlands nationalisme in de muziek’.³³ Rond 1700 vormden de tekstdichters Cornelis Sweerts en Abraham Alewijn in samenwerking met de componisten Servaas de Konink, David Petersen, Hendrik Anders en Ferdinand Nicolaas le Grand de ‘Amsterdamse liedschool’. Zij componeerden in een stijl die zich richtte op het schrijven van nieuwe liederen – in plaats van contrafacten – op de Nederlandse taal, beïnvloed door de Italiaanse muziekstijl: het continuolied. In de liedteksten van Sweerts en Alewijn is een standsverschil tussen beide auteurs te ontdekken, aldus Pieter Dirksen in zijn artikel “Zingen in een kleine taal rond 1700”.³⁴ Alewijn, een van de belangrijkste literaire figuren van rond 1700, schreef met name stichtelijke, moraliserende teksten, in tegenstelling tot de minder beroemde boekverkoper en uitgever Sweerts, die zich specialiseerde in minnen- en drinkliederen.³⁵ Wat dat betreft sluiten de teksten van Kornelis Elzevier het beste aan bij de teksten van Sweerts; we hebben tenslotte in hoofdstuk 3.2 kunnen vaststellen dat ook Elzevier zich met name toegaf op liefdesliederen, en in mindere mate ook op drinkliederen. Anthony Zielhorst plaatst een citaat van Sweerts waarin de keuze voor de Nederlandse taal helder wordt:

'k Wil echter niet beweeren,
Dat daarom nodig is een vreemde spraak te leeren.
Want zult gy Italjaans steeds zingen; en een taal,
Die ons meer eigen is, verachten te eenemaal,
Is hier geen zoetheid in, of zyn het onze klanken
En woorden; hebben die de magt, om ons te wanken?³⁶

---

³² Ibid., 3.

³³ Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek*, Hoofdstuk Vijftien: 49.

³⁴ Dirksen, Pieter, “Zingen in een kleine taal rond 1700,” in: *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, red. Louis Peter Grijp en anderen, (Amsterdam University Press, 2001), 318.

³⁵ Ibid.

³⁶ Zielhorst, “Liedkunst in Amsterdam rond 1700,” 149.

In zijn artikel stelt Dirksen dat de Amsterdamse liedschool na 1708 plotseling ophield te bestaan:³⁷

In vrij korte tijd verdwenen verschillende hoofdrolspelers van het toneel. Ze overleden (De Konink in 1701, le Grand in 1710, Anders in 1714) of vertrokken uit Nederland (Schenck: na 1696, Alewijn in 1707). Wellicht nog belangrijker was de negatieve rol die uitgever Estienne Roger speelde. Hij was tegen 1680 als Franse vluchteling naar Amsterdam gekomen en had zich daar in 1696 als zelfstandig uitgever gevestigd. Roger had nauwelijks belangstelling voor Nederlandstalige muziek, wat ongetwijfeld met zijn internationale marketing samenhang (...) [Er was] blijkbaar geen klimaat meer voor dit uitgesproken lyrische talent [Willem de Fesch] om op Nederlandse teksten te componeren.³⁸

Ook Anthony Zielhorst bemerkt de abrupte beëindiging van de Amsterdamse liedschool om dezelfde redenen als die Dirksen noemt:

Welnu, de groep van zes heeft zich nooit uitgebreid. In dit feit moet de verklaring gezocht worden van het geruisloos verdwijnen van het repertoire: met het overlijden c.q. emigreren van de dichters en componisten houdt het genre op te bestaan.³⁹

Rasch trekt de lijn van de Amsterdamse liedschool echter verder door naar de achttiende eeuw: hoewel het genre verder weinig werd beoefend, merkt hij een opleving hiervan op bij het *Maendelyks musikaels tydverdrijf*.⁴⁰ Een interessant idee: zo wordt de periode waarin de Amsterdamse liedschool volgens Dirksen en Zielhorst actief was plotseling met meerdere decennia opgerekt. Betekent dat dat Mahaut en Elzevier bepaald niet vooruitstrevend waren, maar teruggrepen op successen van een halve eeuw geleden? Als we bekijken welke vocale muziek met Nederlandse tekst er tussen 1708 en 1750 is verschenen met een basso continuo, komen we niet erg ver. Er zijn twee methodes om liedboeken te vinden waarbij een basso continuo is gepubliceerd. De eerste methode is het gebruik van het boek *Nederlandsche Liedboeken* van D.F. Scheurleer.⁴¹ Dit boek is een bibliografie van geestelijke en wereldlijke Nederlandse liedboeken tot 1800. Van elk liedboek is de volledige titel weergegeven: uit deze titel is vaak af te lezen of het liedboek liederen bevat met een basso continuo. Veel liedboeken met wereldlijke liederen zijn volgens de titel ‘vervuld met de

---

³⁷ Dirksen, “Zingen in een kleine taal rond 1700,” 321.

³⁸ Dirksen, “Zingen in een kleine taal rond 1700,” 321.

³⁹ Zielhorst, “Liedkunst in Amsterdam rond 1700,” 149.

⁴⁰ Rasch, *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek*, Hoofdstuk Vijftien: 49.

⁴¹ D.F. Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, Ongewijzigde herdruk met een voorwoord van Rudi Rasch. Oorspronkelijke druk 1912, suppl. 1923. (Utrecht: HES Publishers, 1977).

nieuwste en aengenaemste gezangen die hedendaegs gezongen worden, alle op zoete en bekende voyzen', zoals bij het liedboek *De kweelende godin* uit 1735.⁴² Daar zijn we dus niet naar op zoek. De tweede methode is het zoeken naar de term 'basso continuo'⁴³ in de Nederlandse Liederbank: bij veel liederen met een basso continuo is dat in de Liederbank vermeld. Uiteindelijk vinden we met behulp van deze twee methodes de volgende wereldlijke liedboeken tegen met liederen voorzien van een basso continuo of een partij voor de cello, gepubliceerd tussen 1708 en 1750:

- Hermanus van den Burg en Jacob Nozeman. *MENGEZANGEN*. Tweede druk. (Amsterdam: 1717).⁴⁴ [Enkele liederen hebben een becijferde bas]
- Godfried Soenius. *Mengelzangen, zynde een gevolg van nieuwe arietten, allemandes, sarabandes, gavottes en gigue, voor het Clavecimbaal en de Stem, violoncello, violino, flauto, (...)*. (Haarlem: 1724).⁴⁵

Het is duidelijk dat de wereldlijke liedboeken met een basso continuo niet rijk gezaaid waren tussen 1708 en 1750. Een soortgelijk aantal komen we tegen binnen de geestelijke liedboeken:

- *Davids Harpzangen of de CL Psalmen van David. Nevens de gewoone Lofzangen (...) in dichtmaat gebracht door François Halma. Op nieuw in dichtmaat gebragt. Hier is by gevoegt eene bas of grondstem, door Jac. Riehman. (Leeuwarden: 1717).⁴⁶*
- Gerhard Frederik Witvogel. *De zangwysen van de C.L. Psalmen Davids. Benefens die van alle de Geestelyke liederen aangenomen in de Christel. Gemeente van de Onveranderde Augsburgse Geloofs Belydenisse in dese Nederlanden (...) met een Basso continuo vermeerderd.* (Amsterdam: 1731).⁴⁷

Er is dus een klein aantal liedboeken met basso continuo uitgekomen tussen 1708 en 1750. We kunnen dan ook stellen dat Mahaut en Elzevier dit haast vergeten genre van de Amsterdamse liedschool, die actief was in de periode rond 1700 waarin diverse componisten zich toeleghden op de Italiaanse stijl en nieuwe Nederlandstalige liederen, nieuw leven ingeblazen hebben. Anderzijds is het ook mogelijk dat er bronnen binnen dit genre verloren zijn gegaan. De vraag die we na deze herontdekking van de Italiaanse stijl kunnen stellen, is:

---

⁴² Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 205.

⁴³ Om meer zoekresultaten te krijgen zocht ik op "bas* contin*".

⁴⁴ <http://www.liederenbank.nl/bronpresentatie.php?zoek=1016309&lan=nl>, geraadpleegd op 12 augustus 2013.

⁴⁵ Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 202.

⁴⁶ *Ibid.*, 94.

⁴⁷ Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 102.

in hoeverre werd deze stijl ná het uitkomen van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* nog gebruikt? Het antwoord op deze vraag is te lezen in hoofdstuk vijf.

4.2.3. Muziektijdschriften

Muziektijdschriften, oftewel bladmuziek die niet in één bundel is uitgegeven, maar in diverse afleveringen is verschenen zoals het *Maendelyks musikaels tydverdryf*: was dat iets nieuws halverwege de achttiende eeuw, of gebeurde het vaker? Als we *Nederlandsche Liedboeken* van Scheurleer erop naslaan lijkt het *Tydverdryf* een uitzondering: er worden over de periode 1700-1750 geen andere tijdschriften gemeld. Maar kwam het idee voor een muzikaal tijdschrift dan uit de lucht vallen? Waarschijnlijk niet: Mahaut was een internationaal geörienteerde componist. Hij leefde niet alleen in Amsterdam, maar werd geboren in Namen en heeft in ieder geval ook Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittanië bezocht. Om die reden breiden we de zoektocht naar muzikale tijdschriften ook wat verder uit naar de rest van Europa. Het artikel "Periodicals" in *Grove Music Online* spreekt namelijk al van de eerste tijdschriften met bladmuziek die verschenen in Engeland en Frankrijk vanaf het jaar 1690.⁴⁸ Deze tijdschriften waren geheel gevuld met bladmuziek. Daarnaast verschenen er tijdschriften met onder andere artikelen over en kritieken op uitvoeringen en nieuw uitgekomen boeken en werken. Aan het eind van de achttiende eeuw ontstonden tijdschriften met een meer muziekwetenschappelijk karakter.⁴⁹

Antoine Mahaut was dus niet de eerste die op het idee kwam een muzikaal tijdschrift te maken. In Frankrijk kwam tussen 1725 en 1732 de *Meslanges de musique latine, françoise et italienne* uit, een tijdschrift met bladmuziek.⁵⁰ Ook in Groot-Brittanië verschenen aan het einde van de zeventiende eeuw en het begin van de achttiende eeuw al diverse tijdschriften met vocale composities;⁵¹ pas aan het einde van de achttiende eeuw verschenen daar de tijdschriften van muziekwetenschappelijke aard.

In Duitsland verschenen in de vroege achttiende eeuw met name theoretische muziektijdschriften, waaronder *Critica musica, d.i. Grundrichtige Untersuch- und Beurtheilung vieler theils vorgefassten, theils einfältigen Meinungen, Arugmenten und Einwürffe, so in alten und neuen, gedruckten und ungedruckten musicalischen Schriffthen zu finden (...), zur Beförderung eines besseren Wachsthums der reinen harmonischen*

---

⁴⁸ Imogen Fellingner, et al. "Periodicals." *Grove Music Online*. *Oxford Music Online*. Oxford University Press, geraadpleegd op 12 augustus 2013, <http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/21338pg1>.

⁴⁹ Fellingner, "Periodicals."

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

Wissenschaft (...) in 1722, samengesteld door Johann Mattheson, maar bijvoorbeeld ook in 1749-1750 *Der critische Musicus an der Spree: didactische essays*.⁵²

In de Nederlanden waren voor 1751 nog geen muziektijdschriften verschenen. Antoine Mahaut was dus degene die hier ten lande deze publicatievorm introduceerde, die hij waarschijnlijk uit de omliggende landen kende.

4.2.4. Liedteksten binnen de traditie van het Nederlandse lied

We hebben gezien hoe het *Maendelyks musikaels tydverdryf* muzikaal aansluit bij de Italiaanse stijl en de nieuwgecomponeerde, Nederlandstalige liederen waar de Amsterdamse liedschool om bekend stond aan het begin van de achttiende eeuw. Een laatste logische stap is nu het vergelijken van de liedteksten: in hoeverre komen de liedteksten van Kornelis Elzevier in het *Tydverdryf* overeen met andere liedboeken uit de eerste helft van de achttiende eeuw? Om deze vraag te beantwoorden heb ik gebruik gemaakt van de *Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL)*.⁵³ Deze site bevat duizenden Nederlandse literaire teksten en secundaire literatuur. Ik heb hieruit enkele wereldlijke liedboeken bestudeerd uit de eerste helft van de achttiende eeuw:

- *Thirsis Minnewit. Deel 1* (Amsterdam: 1708).⁵⁴
- Cornelis Sweerts. *Boertige en ernstige minnezangen*. Vijfde druk. (Amsterdam: 1710).⁵⁵
- Hermanus van den Burg. *Mengelzangen*. Tweede druk. (Amsterdam: 1717).⁵⁶
- Willem Hessen. *Zinspeelende liefdens gezangen*. (Haarlem: 1741).⁵⁷
- *De Nieuwe vermaakelyke snuyf-does*. Vierde druk. ('s Gravenhage: c. 1750).⁵⁸
- *De tempel der zanggodinnen*. (Dordrecht: 1750).⁵⁹

Zonder er hier al te uitgebreid op in te gaan, komen we bij het vergelijken van deze bronnen met het *Maendelyks musikaels tydverdryf* veel liederen tegen met dezelfde genres: liefdesliederen, liefdesklachten, herdersliederen en drinkliederen. Deze zijn meestal geschreven op eenzelfde beschaafde toon, en de vaak mythologische of herdersnamen die we in het *Tydverdryf* onderscheidde, zien we ook terug in deze eerdere liedboeken. Het lijkt er dus op dat de liedteksten van Kornelis Elzevier niet erg vernieuwend waren en aansluiten

---

⁵² Fellingner, "Periodicals."

⁵³ www.dbnl.nl

⁵⁴ http://www.dbnl.org/tekst/_thi001thir06_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

⁵⁵ http://www.dbnl.org/tekst/swee001boer02_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

⁵⁶ http://www.dbnl.org/tekst/burg005meng02_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

⁵⁷ http://www.dbnl.org/tekst/hess008zins01_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

⁵⁸ http://www.dbnl.org/tekst/_nie173nieu02_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

⁵⁹ http://www.dbnl.org/tekst/_tem002temp01_01/, geraadpleegd op 13 augustus 2013.

bij de traditie van de Nederlandse liedgeschiedenis. Hieronder volgen enkele voorbeelden van liedteksten uit bovenstaande bronnen die deze uitspraken ondersteunen. Volgens de gegevens van de Liederbank zijn deze liedteksten nieuw geschreven voor deze liedboeken.

Uit *Thirsis Minnewit. Deel 1*, een liefdeslied:

1. Een Meisje excelent,
Zeer cierlijk boven maten
Staat in mijn hert geprent
Met Goud en Silvere Platen.
Sy is 'er die mijn behaegt,
Die overschoone maegt.
Ik hoop dat zy liefde tot my draegt!

Uit *Boertige en ernstige minnezangen*, een liefdesklacht waarin de herderin Phyllis bezongen wordt door Damon:

1. Ach! felle pylen van de Min,
Moet ik u myn ouden dag bezuuren,
En voelt geen jonkheit die quetzuuren,
Waer vlucht zy daar, die stuursche Herderin?
Waer blyft myn Fillis, vlucht zy heen,
En laat my, aen den oever, dus alleen
Voor rotsen, en medoogelooze bergen,
Myn minnezucht,
Om my te tergen,
Spreyen door de lucht?

Uit *Mengelzangen*, een drinklied waar de naam van de godin Venus in voorkomt:

Dronkaard:
Nu weêr eens fris gedronken;
Van dezen klaren Wyn,
Laat de Pedanten ronken,
Terwyl wy vrolyk zijn.
Vrouw Venus krans moet zwichten,
Voor Libers Druivekroon.
Saa! wilt den Beker lichten.

Gans bloed die Wyn smaakt schoon.

Uit *De tempel der zanggodinnen*, een rouwlied aan zijn geliefde Rozemond:

1. Vaarwel ô Roemberuchte stad,
Die my eer schafte vreuchde, nu droevig tranen nat,
Myn Rosemond is doodt,
Begraven in uw schoot,
Wat ramp is ooit zoo groot?

Uit deze voorbeelden blijken de overeenkomsten met het *Maendelyks musikaels tydverdryf*: de genres komen vaak overeen, net als de gebruikte namen en de meestal beschaafde toon van de liedteksten.

5. Belang en populariteit

We kunnen inmiddels concluderen dat het *Maendelyks musikaels tydverdryf* een interessante bron is voor musicologisch en historisch onderzoek: bijzonder was het weer oppakken van de Italiaanse stijl, decennia na de hoogtijdagen van de Amsterdamse liedschool, maar ook de vorm van een maandelijks verschijnend tijdschrift, hoewel het tot nog toe onduidelijk is gebleven waarom het bij negen afleveringen gebleven is. In dit hoofdstuk bekijken we in hoeverre het *Tydverdryf* populair of belangrijk was in de jaren na het verschijnen: zijn er liedteksten of melodieën overgenomen in andere liedboeken, zijn Elzeviers liedteksten als wijsaanduiding gebruikt voor latere liederen, en heeft het tijdschrift in andere opzichten nog tot navolging geleid? Met behulp van de Nederlandse Liederbank kunnen we relatief eenvoudig ontdekken hoe populair die liederen uit het *Tydverdryf* waren. Hierbij moet nogmaals gezegd worden dat de Nederlandse Liederbank een ruime, maar geen complete afspiegeling geeft van de Nederlandse liedgeschiedenis.

5.1. Overgenomen liedteksten

In het *Maendelyks musikaels tydverdryf* zijn veel liedteksten te vinden die ook in latere liedboeken voorkomen. Uit het onderstaande schema is af te lezen welke liedteksten uit het *Tydverdryf* voorkwamen in welke andere liedboeken. Vanwege de vaak lange titels van de liedboeken, heb ik de broncodes aangehouden waarmee deze in de Liederbank zijn ingevoerd; daarin staat ook het (soms geschatte) jaartal vermeld. In de literatuurlijst achterin deze scriptie zijn de volledige titelbeschrijvingen te vinden. Verder heb ik de volgorde van de liederen uit het *Tydverdryf* aangehouden, en heb ik in de Nederlandse Liederbank gezocht naar liederen met dezelfde (twee) beginregels, die soms voorkomen met een andere spelling. De linkerkolom geeft aan in welke aflevering het lied zich bevindt.

Beginregels	Broncode liedboek
1 Spaert meisjes vry / Al uwe tooverlonkjes	HsDHaKB 133K4 [1760 c.] OtMarktschipperT1761 VrOMinnaar1768 Melkmeisje1780 NiOIRozeboom1784 VrConfraters1795 LustigeNachtegaal1800 VrMuzikant1810
Wilt ô windjes! Zachtjes blazen: / Roer geen Blaedjes groen Geboomt	AmSchouwb(2)1769 HsLdUB BPL3314 [na 1772]
Als de gouden Zon haer stralen / In den vroegen morgenstond	VrOMinnaar_onbekend [1768?] VAbcPaardenmarkt1790

Vaert wel, o Beemden en Valeijen! / Vaer eeuwig wel, ô koele Bron	HsDHaKB 133K4 [1760 c.] HsLdUB BPL3314 [na 1772]
Fillis neen dat raedt gy niet / Dat 'k alleen voor U zou leven	HsLdUB BPL3314 [na 1772]
O Schoone Galathee / Wat doet gy aen de Zee	Focquenbroch AW(1)1766
Vrolyke Uurtjes / Die 'k zoo duurtjes	HsDHaKB 133K4 [1760 c.] AmBuitensingel1771 NiAmSchouwburg1775
Wie heeft ooit grooter gek gezien / Dan Mahomet?	HsDHaKB 133K4 [1760 c.] NiOMarktschipper1766 Manheer KL1790-1792 Lange NeVolksldb(2)1913
Waer heen myn Ziel, waer heen? / Daer is op Aerde geen	HsLdUB BPL3314 [na 1772] Vmhtaptoe1774
2 Wat loopt ge, ô Herderin / De Bosschen uit en in?	RbLijster1785
Neen schoone Kloris wil niet denken / Dat 'k liefde draeg tot Amaril	HsLdUB BPL3314 [na 1772]
De deugd is over al bemind / Aen welken oord zy zich bevindt	HsDHaKB 133K4 [1760 c.] HsLdUB BPL3314 [na 1772] VmHaBos1773
Hoor den toon der Nachtegalen / Nu eens ryzen dan eens dalen	VAbcPaardenmarkt1790
3 Waerom zouden wy niet drinken / Wyl het al de Wereld doet?	RbLijster1785 HVisserspinkje1800
4 Ren snel, o Zon, zoo dael de nacht / Dael neder in de Zee	VrGezAZ1780
5 Gelyk myn schoone Bloemen kwynen / Wanneer zy zien de Zon verdwynen	ZoutmansV1782 VrZeemanZHM1784 PaulJonas1785
Al wie in Slaverny wil leven / En lyden meer dan 't Winter graen	HsDHaKB 133K4 ZSDienstmaagd1805 NiZeLb1814 Rarekiekkas1820 Lbl KB Wouters 03052 [1860 c.]
7 O Hoe aerdig gaet het toe, / By de Nimfies en de Knapen	HsLdUB BPL3314 [na 1772]
8 Kloris die myn hartje roof / 'k Zie myn Pinkje langs de baren	NiOMarktschipper1766 DbSpeelwagen1767 NiUtMinstroom1767 VrOMinnaar1768 Melkmeisje1780
9 Waer heen myn Ziel! / Wat zult, wat zult gy kiezen?	VinoCaser1783
Myn man is heden uitgegaen / Kom meidt, terstond	RbLijster1785

Bij het bekijken van deze tabel valt op dat er veel liedboeken zijn waar slechts één liedtekst uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf* wordt gebruikt, terwijl er ook liedboeken zijn die twee of meer liederen uit het *Tydverdryf* overnemen, zoals *NiOMarktschipper1766*, *VrOMinnaar 1768*, *Melkmeisje1780*, *RbLijster1785* en *VAbcPaardenmarkt1790*. De liedboeken *HsDHaKB133K4* en *HsLdUB BPL3314* bevatten zeer veel overeenkomsten met het *Tydverdryf*, die niet allemaal zijn opgenomen in de Liederensbank. Hierover is meer te lezen in hoofdstuk 5.3.2. Het is ook opmerkelijk dat de overgenomen liedteksten

voornamelijk uit de eerste twee afleveringen van het *Tydverdryf* komen, en slechts een enkeling uit de afleveringen daarop volgend. Een opleving zien we weer bij de vijfde aflevering. Ten slotte, als we spreken over de populariteit van de liedteksten, dan blijft deze voornamelijk beperkt tot de achttiende eeuw. Slechts een enkele liedtekst is nog gebruikt in een liedboek uit het begin van de negentiende eeuw. De vaak ingewikkelde liederen uit het *Tydverdryf* komen we soms zelfs tegen in liedboeken die voor een minder ontwikkeld publiek lijken te zijn, zoals *De vermaarde Abcouder Paarde-Markt* uit 1790. Wellicht werden liederen voor zo'n liedboek vereenvoudigd gezongen. Ik stel mij zo voor dat dat gebeurde zoals in notenvoorbeeld 3.

Vereenvoudigd

Origineel

Hoor den toon der Nach - te - ga - len, Nu eens

Hoor den toon der Nach - te - ga - len, Nu eens_

3

ry - zen dan eens da - len! Niet ver - wint de schel - le

ry - zen dan eens da - len! Niet ver - wint de schel - le

6

keel. Van de klei - ne Fi - lo - meel.

keel. Van de klei - ne Fi - lo - meel.

Notenvoorbeeld 3

5.2. Melodie aangegeven met wijsaanduiding

In deze paragraaf onderzoeken we of de melodieën uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf* door anderen gebruikt zijn voor nieuwe liederen. Boven zo'n nieuw lied werd dan doorgaans een wijsaanduiding gezet met de beginregel van het betreffende lied uit het *Tydverdryf*. Ook konden melodieën uit het *Tydverdryf* in instrumentale bronnen worden opgenomen. De titels in die instrumentale bronnen zijn in deze paragraaf (evenals in de Liederbank) ook opgevat als wijsaanduidingen. Beide gevallen laten zien dat een melodie van Mahaut was aangeslagen. De resultaten van mijn onderzoek zijn af te lezen in de tabel hieronder. De beginregels van Elzeviers liederen en de bronnen met jaartal uit de vorige tabel zijn hier

weer in terug te vinden, aangevuld met de wijsaanduiding die elk contrafact in de andere bron heeft gekregen. Op deze manier kunnen we vaststellen hoe bekend de melodie van een lied uit het *Tydverdryf* was. Ook is aangegeven of een lied in de andere bron instrumentaal was of een liedtekst bevatte. De liederen uit andere bronnen die (vrijwel) identiek zijn aan een lied uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, met dezelfde liedtekst en melodie, zijn weggelaten: die informatie is al in de tabel van hoofdstuk 5.1 te vinden.

	Liedboek	Instr./Tekst	Wijsaanduiding
1	Nu Poëzy met Maetzang paert / Door konstige uitgevoerde stukken		
	HsVolksmelodieën (1755-1773) nr. 129	Instrumentaal	Nu poëzy met maatzang paart
	HsVolksmelodieën (1755-1773) nr. 333	Instrumentaal	Nu poëzij
	NiHSchouwburg(6)1761	Instrumentaal	Aria
	Spaert meisjes vry / Al uwe tooverlonkjes		
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	Spaar Meisjes vry
	NiHSchouwburg(5)1760	Instrumentaal	Spaar Meysjes Vry
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Spaar, Meisjes, vry
	Wilt ô windjes! Zachtjes blazen: / Roer geen Blaedjes groen Geboomt		
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	Wilt ô wintjes
	NiHSchouwburg(5)1760	Instrumentaal	Wilt o Wintje zagjes blaazen
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Wilt, ô Windje, zachtjes blazen
	VrGezAZ1780	Met liedtekst	Wilt ô Windjes
	VrGezAZ1780	Met liedtekst	Wilt ô Windjes
	VrGezAZ1780	Met liedtekst	Wilt ô Windjes
	Vinocaser1800	Met liedtekst	Wilt o windjes! zagtjes blazen
	Vaert wel, ô Beemden en Valeijen! / Vaer eeuwig wel, ô koele Bron!		
	Riemsnyder Liedjeskinderen1781	Met liedtekst	Vaarwel, o Beemden en Valeyen
	WolffDeken EL1781	Met liedtekst	Vaarwel, o Beemden en Valeyen
	Manheer ZM1794	Met liedtekst	Vaart wel, o Beemden en Valeien!
	Waer heen myn Ziel, waer heen? / Daer is op Aerde geen		
	WolffDeken EL1781	Met liedtekst	Waarheen, myn ziel, Waarheen!
	SchelleVreede VL1784	Met liedtekst	Waer heen mijn ziel, waer heen?
	VolksliedjesNut(1)1789 nr. 2	Met liedtekst	waarheen? mijn Ziel! waarheen?
	VolksliedjesNut(1)1789 nr. 7	Met liedtekst	Waar heen? mijn ziel! waar heen?
	Manheer KL1790-92	Met liedtekst	Waar heen? mijn ziel! waar heen?
	MoensBosch LV1792	Met liedtekst	Waar heen? mijn ziel! waar heen?
	Vrolyke Uurtjes / Die 'k zoo duurtjes		
	VmHaBos1773	Met liedtekst	Vrolyk uurtjes
	Vmhtaptoe1774	Met liedtekst	Vrolyk Uurtjes [sic], &c.
	Zkoddenaar1774 nr. 73	Met liedtekst	Vrolyk uurtje
	Zkoddenaar1774 nr. 75	Met liedtekst	Vrolyk uurtje
	AmerKoopman1785	Met liedtekst	Vrolyk Uurtjes
	VLandbouwersGz1790	Met liedtekst	Vrolyk uurtjes
	MoensBosch LV1792	Met liedtekst	Vrolijke uurtjens!
	VrZanger1793	Met liedtekst	Vrolyk uurtje
	NiLBVerAlg1794	Met liedtekst	Vrolyke uurtjens

	VolksliedjesNut1803	Met liedtekst	Vrolijke uurtjens
	Wie heeft ooit groter gek gezien / Dan Mahomet?		
	(HsAmTB 212D20) [1730 c.]	Instrumentaal	Aria wie Heeft
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	Mahomet
	NiHSchouwburg(4)1756	Instrumentaal	Mahomet
	HKIGoudvinkje1762	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter Gek gezien
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien?
	GBatavia1767	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter Gek gezien
	HsDHaKB 133K27	Instrumentaal	Drink Lied
	ZoutmansV1782	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien
	Lynslager VluEn1785	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien, enz.
	PaulJonas1785	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien
	RbLijster1785 nr. 9	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter Gek gezien
	RbLijster1785 nr. 26	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien
	VolksliedjesNut(2)1794b	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter gek gezien
	Verschuere Reynvaan GezVrm1799	Met liedtekst	Mahomet; of Wie heeft ooit groter Gek gezien
	HsDHKB 133K28 (18xx)	Instrumentaal	Drinklied van Mahometh. Wie heeft ooit groter gek &c
	VrNederlander1814	Met liedtekst	Wie heeft ooit groter Gek gezien
	Myn Liefste Klaertje Krynen / Waer drempel zal het heen?		
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	Myn liefste klaertje krijnen
2	Kloris zal ik aen myn hoopen / Nimmermeer het einde zien?		
	HsDHKB 133K28 (18xx)	Instrumentaal	Andante. Cloris sal ik van mijn Hopen &c
	De deugd is over al bemind / Aen welken oord zy zich bevindt		
	Joejoejoe1792	Met liedtekst	De deugd word overal bemind
	Hoor den toon der Nachtegalen / Nu eens ryzen dan eens dalen		
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Hoort den toon der Nachtegaalen
	Hoe gelukkig is het Vee / Dat men steeds ziet vrolyk tieren		
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	Hoe gelukkig is het vee
	MoensBosch LV1792	Met liedtekst	Hoe gelukkig leeft het vee!
	'k Weet geen kwelling dan de Liefde / Die ons buiten 't hart doorgriefde		
	VolksliedjesNut(4)1794b	Met liedtekst	'k Weet geen kwelling dan de liefde, enz.
3	Waerom zouden wy niet drinken / Wyl het al de Wereld		
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Waarom zouden wy niet drinken?
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Waarom zouden wy niet drinken?
	SchelleVreede VL1784	Met liedtekst	Waarom zouden wij niet drinken
4	Ren snel, o Zon, zoo dael de nacht / Dael neder in de Zee		
	VrGezAZ1780	Met liedtekst	Ren Snel ô Zon
5	Gelyk myn schoone Bloemen kwynen / Wanneer zy zien de Zon verdwynen		
	DrieKemp1784	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwyne
	OnschVrolijkheid1785	Met liedtekst	Gelyk de schoone Bloempjes kwynen
	Loosjes Vliedenboek1785	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwynen
	VolksliedjesNut(1)1789 nr. 3	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwijnen
	VolksliedjesNut(1)1789 nr. 10	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwijnen
	Manheer KL1790-92 nr. 12	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwijnen
	Manheer KL1790-92 nr. 121	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwijnen
	NiLBVerAlg1794	Met liedtekst	Gelyk myn schoone Bloemen kwynen
	BatLiVJM1795	Met liedtekst	Gelyk de schoone bloempjes kwijnen

	LustigeNachtegaal1800	Met liedtekst	Gelijk de schoone bloemtjes kwijnen
	VolksliedjesNut1803 nr. 3	Met liedtekst	Gelijk de schoone bloempjens kwijnen
	VolksliedjesNut1803 nr. 17	Met liedtekst	Gelijk de schoone bloempjens kwijnen
	Spreeuwte1832a	Met liedtekst	Gelijk de schoone bloempjens kwijnen
Al wie in Slaverny wil leven / En lyden meer dan 't Winter graen			
	ZSDienstmaagd1805	Met liedtekst	Van de jaloersche Vrouw
	Rarekiekkas1820	Met liedtekst	Van de jaloersche Vrouw
	Lbl KB Wouters 03052 nr. 2	Met liedtekst	Van de Jaloersche Vrouw
8	Rozemond verlaet uw Stal / Febus blinkt reeds over al		
	FloraBloemk1790	Met liedtekst	Rozemond verlaat uw stal
	Manheer ZM1794	Met liedtekst	Roozenmond verlaat uw stal
Kloris die myn hartje rooft / 'k Zie myn Pinkje langs de baren			
	(HsMusicqBoek1740)	Instrumentaal	Den Aagsen Offezier
	(HsDHNMI 4G86 [1750])	Instrumentaal	Haags Officierke
	HsVolksmelodieën (1755-1773)	Instrumentaal	De Haagze Officier
	NiHScouwburg(5)1760	Instrumentaal	De Haagsche Officier
	HKIGoudvinkje1762	Met liedtekst	Cloris die myn
	HernhNachtegaaltje(2)1764	Met liedtekst	Kloris, die myn hartje rooft
	NiOMarktschipper1766	Met liedtekst	Op een aengenaeme Voys
	NiUtMinstroom1767	Met liedtekst	Kloris die myn herte rooft
	ZKoddenaar1774	Met liedtekst	het Haagse Offesiertje
	HsUtUB MSo 14 [1780 c.]	Instrumentaal	het haags offeziertje
	Melkmeisje1780	Met liedtekst	Kloris die myn hertje rooft
	WolffDeken EL1781 nr. 11	Met liedtekst	Cloris die myn hartje rooft
	WolffDeken EL1781 nr. 16	Met liedtekst	Cloris die myn hartje rooft
	Riemsnyder Liedjeskinderen1781	Met liedtekst	Kloris, die myn hartje rooft
	WolffDeken EL1781 nr. 80	Met liedtekst	Cloris, die myn hartje rooft
	WolffDeken EL1781 nr. 87	Met liedtekst	Cloris, die myn hartje rooft
	WolffDeken EL1781 nr. 104	Met liedtekst	Lieve Roosje, schoonste Bloem
	NiOIRozeboom1784 nr. 4	Met liedtekst	Van de Haagsche Officier
	SchelleVreede VL1784	Met liedtekst	Chloris die mijn hartje rooft
	NiOIRozeboom1784 nr. 28	Met liedtekst	Klooris die mijn Hertje rooft
	SchelleVreede VL1784 nr. 45	Met liedtekst	Kloris, die mijn hartje rooft
	Loosjes Vliedenboek1785 nr. 10	Met liedtekst	Cloris die myn hartje rooft
	SchelleVreede VL1787	Met liedtekst	Cloris, die mijn hartje rooft

Uit deze tabel kunnen we aflezen dat de melodieën uit de eerste twee afleveringen van het *Tydverdryf* het populairst waren, er is nog een kleine opleving te zien bij de vijfde en achtste aflevering. Als we nauwkeurig naar de tabel kijken, merken we op dat er twee melodieën zijn die in een oudere bron lijken voor te komen dan het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Dit zijn dezelfde twee melodieën die in hoofdstuk 3.3 al besproken werden: “Wie heeft ooit groter gek gezien / Dan Mahomet?” en “Kloris die myn hartje rooft / 'k Zie myn Pinkje langs de baren”. Omdat we er in hoofdstuk 3.3 van uit zijn gegaan dat deze melodieën toch van de hand van Antoine Mahaut geweest moeten zijn, zijn deze bronnen tussen haakjes opgenomen in de tabel.

Deze tabel bevat dus liederen die in andere liedboeken voorkomen met een liedtekst die niet gelijk is aan de liedtekst uit het *Tydverdryf* maar wel op een melodie uit het *Tydverdryf* worden gezongen. In de meeste gevallen dragen ze een wijsaanduiding die verwijst naar het betreffende lied in het *Tydverdryf*. Er zijn uitzonderingen in de tabel te vinden: de melodie van “Nu Poëzy met Maetzang paert / Door konstige uitgevoerde stukken” komt voor in de bundel *NiHSchouwburg(6)1761* met de tamelijk neutrale wijsaanduiding “Aria”. Het is echter een instrumentale bron met muzieknotatie, waardoor Mahauts melodie door de noten te herkennen is; de wijsaanduiding is hier van minder belang. Er is ook een logische verklaring voor het feit dat “Ren snel, o Zon, zoo dael de nacht / Dael neder in de Zee” in *VrGezAZ1780* de wijsaanduiding “Het allerblinksten Hemelligt” mee heeft gekregen: in dit liedboek is al eerder het lied “Het allerblinksten Hemelligt / Schonk Kabblend op den vloedt” opgenomen, met de wijsaanduiding “Ren Snel ô Zon”. Hier is sprake van een kruisverwijzing: twee contrafacten noemen elkaar als wijs.⁶⁰ De laatste melodie uit de tabel, die van “Kloris die myn hartje rooft / 'k Zie myn Pinkje langs de baren”, is ook bekend geworden met de wijsaanduiding “De Haagse Officier”. Een verklaring voor deze benaming is lastig te vinden. In elk geval komt dit lied van Elzevier en Mahaut in de *NIEUWE overtoompze MARKT-SCHIPPER* (1766) voor met de titel “Tweede Lied van 't Haagse Officiertje”. Kennelijk was hun lied ook onder die benaming bekend.

Een ander lied uit het *Tydverdryf* dat bij latere overeenkomende melodieën niet meer als wijsaanduiding gebruikt werd, is het lied met beginregels “Al wie in Slaverny wil leven / En lyden meer dan 't Winter graen”. De bijbehorende melodie komt in totaal nog zeven keer voor in de Liederensbank, waarvan vier keer met dezelfde liedtekst. Alle zeven liederen hebben echter de wijsaanduiding “Van de jaloersche Vrouw”, terwijl geen van de liederen dit als beginregels heeft; een verklaring hiervoor is mogelijk te vinden in de inhoud van de liedtekst. Een getrouwde man voelt zich onderdrukt door zijn vrouw. Ze speelt de baas over hem en kijft verschrikkelijk. Wellicht heeft iemand dat ooit geïnterpreteerd als jaloezie, hoewel dat niet echt uit de tekst blijkt.

De Klagt van een 'Getrouwd' Man

1. Al wie in Slaverny wil leven,
En lyden meer dan 't Winter graen:
Moet zich slechts in den Echt begeven.
En slaen een Wyf als 't myne is aen.

---

⁶⁰ Louis Peter Grijp, *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw* (Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, 1991), 223.

2. Wie 't niet gelooft koom slechts beschouwen,
Het leed dat ik verdragen moet:
En die dan noch zal willen trouwen,
Zit zelf de Zotheid al in 't Bloed.

3. Myn Huis-serpent doet niet dan kyven,
Op Meid, en Knecht, en kat, en Hond:
Die gaen; maer ik, helaes! moet blyven,
Al noemt ze my een Vagebond.

4. 't schoon maken is 't waer meê myn Slarie,
Myn mooje schyven steeds verbruid:
't Begint den eersten Januarie:
En met December scheidt ze 'er uit.

5. En ach! ik heb geen woord te zeggen,
'k Moet spreken, zoo als zy begeert:
Wil zy my slaen, 'k moet maer gaen leggen,
't Mag gaen zoo 't wil, maer 't gaet verkeert.

Voor het lied “Wat zien we een rei van Jonge Heeren / Elk zweert dat hij ons teer bemint” worden in de Liederensbank (versie van 21 augustus 2013) maar liefst achttien liederen met dezelfde melodie gegeven. Hier lijkt iets niet te kloppen: in andere liedboeken komen we bij geen van de liederen met dezelfde melodie een wijsaanduiding tegen die verwijst naar het lied uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. In plaats daarvan zien we als wijsaanduiding “Myn Dochter moet in 't Klooster gaan”, bij de bron *HernhNachtegaaltje(2)*. Uit de Liederensbank is niet op te maken naar welk lied deze wijsaanduiding verwijst. Deze wijsaanduiding komen we echter nog eens tegen, maar dan in het Duits: “die dochter solt ins Kloster gehen” zien we twee maal terug in *HsLdUB BPL3314*, die verscheen na 1772. De beginregels van één van deze liederen zijn echter in het Frans: “Je meur de regret”, en dat kunnen we weer combineren met de wijsaanduiding bij het lied in *VrOMinnaar_onbekend*, door de Liederensbank gedateerd op 1768. In het liedboek *VrGezAZ1780* staat bij dit lied geen wijsaanduiding vermeld, maar de beginregels hiervan zijn wel “Je meurs de Regret quand je songe / Devoir quitter ce Charmant lieu”: de zanger zou dit lied dus moeten herkennen aan de hand van de beginregels. Het is echter goed mogelijk dat de samensteller van *HsLdUB BPL3314* de melodie van het Antoine Mahaut niet gekend heeft, maar de tekst “Wat zien we een rei van Jonge Heeren / Elk zweert dat hij ons teer bemint” wel. Omdat deze samensteller niet op de hoogte was van de melodie uit het *Tydverdryf*, heeft hij de

liedtekst wellicht passend gemaakt op een andere wijs, namelijk die van “Die dochter sols im Kloster gehen”; daarvoor heeft hij aan het einde van de liedtekst wel een extra regel moeten toevoegen. Het is dan een voorbeeld van de situatie waarin ‘een lied niet perfect past op de opgegeven melodie, bijvoorbeeld omdat de opgegeven melodie niet de oorspronkelijke is (‘omwijzing’).⁶¹ Omdat er tot op heden geen melodie bekend is van “Die dochter sols im Kloster gehen”, kunnen we niet controleren of de melodieën van het *Tydverdryf* en *HsLdUB BPL3314* inderdaad verschillend zijn. Andere concordanties van de melodie “Die dochter sols im Kloster gehen” in de Liederbank hebben als wijsaanduiding “Wy draagen met gelyke zinnen”, en daar is ook geen muzieknootatie bij te vinden. Het is hoe dan ook verdacht dat geen van deze wijsaanduidingen overeenkomen met de beginregels van het lied in het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, terwijl dat bij zoveel andere liederen wel gebeurde. Omdat het niet waarschijnlijk is dat de melodie goed overgedragen is, is deze melodie niet in de tabel opgenomen.

5.3. Navolging van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*

We hebben in de vorige paragrafen kunnen lezen over de liedteksten en melodieën van het *Tydverdryf* die terugkwamen in andere liedboeken. Daaruit is gebleken dat veel hiervan terug te vinden is in latere liedboeken; veel liederen (of soms slechts de melodieën) bleven populair tot het eind van de achttiende eeuw. Ook konden we uit voorgaande tabellen opmaken dat er enkele liedboeken zijn die meer dan een paar concordanties vertonen. Daar besteed ik in deze paragraaf meer aandacht aan, door onder andere een top tien te maken van de –volgens de actuele stand van de Nederlandse Liederbank – populairste liedjes. Daarnaast bekijken we ook het *Vervolg van 't musikaels tydverdryf*: het tijdschrift met drie afleveringen die verschenen na de negen afleveringen van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Deze zijn niet lang daarna verschenen, en daarom is het een interessante vraag waarom ze toch onder een andere titel zijn verschenen.

5.3.1. De populairste liederen uit het *Tydverdryf*

Om een helder beeld te scheppen van de populairste liederen uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf* volgt hier een top vijf van de teksten en melodieën die het vaakst voorkomen in latere bronnen. Voor deze berekening heb ik het aantal keer dat een liedtekst (volgens de tabel in 5.1) voorkwam opgeteld bij het aantal keren dat de bijbehorende wijsaanduiding voorkwam in latere liedboeken (volgens de tabel in 5.2), de uitkomst hiervan is verwerkt in onderstaande tabel. De middelste kolom geeft het lied uit het *Tydverdryf* aan en de

---

⁶¹ Grijp, *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw*, 197.

rechterkolom hoe vaak de tekst en de melodie (respectievelijk) uit het *Tydverdryf* voorkomen in een ander liedboek.

Nr.	Beginregels	Concordanties
1	Kloris die myn hartje roof / 'k Zie myn Pinkje langs de baren	5 + 23 = 28
2	Wie heeft ooit grooter gek gezien / Dan Mahomet	4 + 16 = 20
3	Gelyk myn schoone Bloemen kwynen / Wanneer zy zien de Zon verdwynen	3 + 13 = 16
4	Vrolyke Uurtjes / Die 'k zoo duurtjes	3 + 10 = 13
5	Spaert meisjes vry / Al uwe tooverlonkjes	8 + 3 = 11

Hieruit blijkt dat de melodieën uit het *Tydverdryf* het succesvolste waren, behalve in het geval van “Spaert meisjes vry / Al uwe tooverlonkjes”.

5.3.2. Overeenkomende liedboeken met het *Tydverdryf*

De liedboeken die veel tot zeer veel overeenkomsten vertonen met het *Tydverdryf* noemde ik al even in hoofdstuk 5.1: *HsDHaKB 133K4*, uit circa 1760, en *HsLdUB BPL3314*, gepubliceerd na 1772. Voor de helderheid zetten we deze broncodes nu om naar hun daadwerkelijke titels: *HsDHaKB 133K4* is *Bundel met Volksliederen*, een liedboek met muzieknotatie. *HsLdUB BPL3314* heet *Liede-Boek, bestaande in Menuetten, Contredansen, Ariaa's, Harders & Drink-Liedereren [...]*, welke ik in deze paragraaf zal afkorten tot *Liede-Boek*. Dit liedboek is een handschrift met slechts weinig muzieknotatie. In de inleiding en in hoofdstuk 5.1 waarschuwde ik al voor onvolkomenheden in de Nederlandse Liederensbank. Dit komt tot uiting bij de *Bundel met Volksliederen*: slechts zes liederen uit dit liedboek zijn ingevoerd in de database van de Liederensbank. Het *Liede-Boek* is wel compleet ingevoerd in de Liederensbank. Om aan te geven hoe zeer deze twee liedboeken overeenkomen met het *Maendelyks musikaels tydverdryf* heb ik de originelen geraadpleegd.

De liederen die zowel in het *Maendelyks musikaels tydverdryf* als in het *Liede-Boek* voorkomen (de spelling is zoals in het *Tydverdryf*), zijn:

- “Wilt o windjes! Zachtjes blazen: / Roer geen Blaedjes groen Geboomt”
- “Vaert wel, o Beemden en Valeijen! / Vaer eeuwig wel, ô koele Bron”
- “Fillis neen dat raedt gy niet / Dat 'k alleen voor U zou leven”
- “Waer heen myn Ziel, waer heen? / Daer is op Aerde geen”
- “Neen schoone Kloris wil niet denken / Dat 'k liefde draeg tot Amaril”
- “De deugd is over al bemind / Aen welken oord zy zich bevindt”
- “Wat zien we een rei van Jonge Heeren / Elk zweert dat hy ons teer bemint”
- “O Hoe aerdig gaet het toe / By de Nimfies en de Knapen”

Het *Liede-boek* bevat zoals gezegd geen muzieknotatie, op enkele uitzonderingen na: de samensteller ging er blijkbaar van uit dat de melodieën bekend waren, hij heeft er vaak ook geen wijsaanduidingen bij geschreven. Merkwaardig is wel het lied “Wat zien we een rei (...)”: hier staat wél een wijsaanduiding bij (“die dochter sols im Kloster gehen”), maar die verwijst níet naar het lied uit het *Tydverdryf*. Meer daarover was al te lezen in hoofdstuk 5.3, maar het geeft te denken. Zou de samensteller van andere liedjes wel of geen melodie hebben gekend? En als hij de liederen uit het *Tydverdryf* wel goed kende, hoe is het dan mogelijk dat liedtekst en melodie in dit ene geval niet goed bij elkaar gebleven zijn? Het was waarschijnlijk ook niet het geval dat de samensteller van het *Liede-boek* geen noten kon lezen, aangezien er in dit boek wel enkele liederen met muzieknotatie zijn opgenomen.

De liederen die zowel in het *Maendelyks musikaels tydverdryf* als in de *Bundel met Volksliederen* voorkomen zijn:

- “Nu Poëzy met Maetzang paert / Door konstige uitgevoerde stukken”
- “k Lag op een Morgenstond / Verrukt door teedre Minne lusten”
- “Spaert meisjes vry / Al uwe tooverlonkjes”
- “Wilt ô windjes! Zachtjes blazen: / Roer geen Blaedjes groen Geboomt”
- “Vaert wel, ô Beemden en Valeijen! / Vaer eeuwig wel, ô koele Bron!
- “O Schoone Galathee / Wat doet gy aen de Zee”
- “Vrolyke Uurtjes / Die ‘k zoo duurtjes”
- “Wie heeft ooit grooter gek gezien / Dan Mahomet?”
- “Myn Liefste Klaertje Krynen / Waer drempel zal het heen?”
- “Al wie in Slaverny wil leven / En lyden meer dan ’t Winter graen”
- “Wat zien we een rei van Jonge Heeren / Elk zweert dat hy ons teer bemint”
- “Kom vlecht my eenen krans / Van onverdorde Bloemen”
- “Vlieg heen / O snel gewiekte Winden”
- “Wat loopt ge, ô Herderin / De Bosschen uit en in?”
- “Kloris zal ik aen myn hoopen / Nimmermeer het einde zien?”
- “Neen schoone Kloris wil niet denken / Dat ‘k liefde draeg tot Amaril”
- “De deugd is over al bemind / Aen welken oord zy zich bevindt”
- “Aen eene Beek zat Klorimeen / Haer blonde lokken op te cieren”
- “Toen Klorimeen / Op aerd verscheen”
- “Hoor den toon der Nachtegalen / Nu eens ryzen dan eens dalen”
- “Hoe gelukkig is het Vee / Dat men steeds ziet vrolyk tieren”
- “k Weet geen kwelling dan de Liefde / Die ons buiten ’t hart doorgriefde”
- Geen mensch komt Rood oog liefde bieden: / Elk tracht haer als de pest te ontvlieden”

- “O rampspoedt al te streng en wreed / Ach! Doris heeft Klimeen vergeten!”
- “Laat gy uwe hoofden hangen? / O Bloemen gy hebt reên”
- “Myn Schoone, die ik teer bemin / Houd uw bekoorlykheden in”
- “Ik dryf vol angst en hartenwee / In 't midden der gevaren”
- “Waerom zouden wy niet drinken / Wyl het al de Wereld doet?”
- “De goelyke Amaril / Bemind door knaep Myrtil”
- “Toen 'k lag te zwemmen in myn bloedt / Kwam Celia, die 'k uit de banden”
- “Het minnen is geen zonden / En 't drinken is geen schand”
- “Kupido die het al doet bukken / Voor uwen boog' vol mogendheid!”
- “Bloemen, waerdig om te plukken / Zegt wie kwam u dus te drukken?”
- “Waer heen myn Ziel! / Wat zult, wat zult gy kiezen?”
- “Nimmer kwam 't in myn gedachten / Dat de Meisjes zoo listig zyn”
- “Toen Diogeen zyn wysheid toonde / In een aloude Grieksche Stad
- “Wat is het dat myn geest ontroert / Dat my dus doet angstvallig vreezen?”
- “Vaer wel myn uitverkoren Ziel / Waer op myn zuivre liefde viel!”
- “De barre wintertyd / Die 't bosch berooft van blaren”
- “'k Lach om het Meisje / 't Kusschen en Streelen”
- “Hy die het blinkend geld / Eerst in de wereld bragt”
- “Hoe zitten wy Jonkers / Als zedige pronkers”
- “Ik die op dees Steenen bank / Als een loopsen Rekel jank”
- “O Beek waer in ik tranen stort / Aen uwen groenen kant gezeten”
- “Laet ons klinken / Laet ons drinken”
- “Druipneus zeg, hoe durft gy 't wagen / Dat gy, afgeleefd en Oud”
- “Ren snel, o Zon, zoo dael de nacht: / Dael neder in de Zee”
- “Gelyk myn schoone Bloemen kwynen / Wanneer zy zien de Zon verdwynen”
- “Klimene kan het mooglyk zyn / Dat gy (die 'k min gelyk myn leven)”
- “Kom Fillis laeten we ons verblyden / Gebruiken we onze prille jeugd”
- “Wat kwelt uw hart! / Laet ons beminnen”
- “Waer dwalen toch uw schapen / O schoone Herderin?”
- “Waeyer die de hette weert / Die myn schoone Kloris deert!”
- “Wilt, o schelle Nachtegalen / Myn gehoor op zang onthalen”
- “Fillis neen dat raedt gy niet / Dat 'k alleen voor U zou leven”
- “Als de gouden Zon haer stralen / In den vroegen morgenstond”
- “Waer heen myn Ziel, waer heen? / Daer is op Aerde geen”
- “Kloris die myn hartje rooft / 'k Zie myn Pinkje langs de baren”

Nota bene: de tabellen in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de informatie uit de Liederbank, met de laatste update van 5 augustus 2013. De hier door nu mij gepresenteerde metadata van de *Bundel met Volksliederen* is daar nog niet in verwerkt.

In totaal komen 58 liederen uit de *Bundel met Volksliederen* overeen met het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. De *Bundel met Volksliederen* heeft in totaal 59 liederen: dit betekent dat één lied, “Men hoort steeds Floraas gunsten roemen / Want door haar zorg en teed're vlyt”, niet overgenomen is uit het *Tydverdryf*. De liederen uit de *Bundel met Volksliederen* zijn niet in dezelfde volgorde geplaatst als in het *Tydverdryf*, op enkele uitzonderingen na. De muzieknotatie van melodie en basso continuo komt helemaal overeen met het *Maendelyks musikaels tydverdryf*: ook het lied “Wat zien we een rei (...)” komt overeen, in tegenstelling tot de versie in het *Liede-boek*. Notenvoorbeeld 4 geeft de versie uit het *Tydverdryf* weer, en notenvoorbeeld 5 dat uit de *Bundel met Volksliederen*:

Wat zien we een rei - van jon - ge Keeren Elk zweert dat hy ons teer - be -
 mint. Zy dragen 't Goud wel op - hun kleeren Doch al hun zak - ken zyn ver -
 lind. Zy trachten ons wel te be - koren maer al hun woelen is - verloren. Geen
 een die dus zyn doel - beschiet. Van Lief de al - lee - nig eet - men niet.

Allegro.

Notenvoorbeeld 4

Notenvoorbeeld 5

5.3.3. Het Vervolg van 't musicaels tydverdryf

Zoals eerder genoemd kreeg het *Maendelyks musicaels tydverdryf* een vervolg: het *Vervolg van 't musicaels tydverdryf*, bestaande uit drie afleveringen met elk zo'n tien liederen, verschenen in 1752. In hoeverre komt dit vervolg overeen met de eerste negen afleveringen? Allereerst valt op dat het *Vervolg* twee titelpagina's heeft: enerzijds de identieke titelpagina die het *Maendelyks musikaels tydverdryf* al droeg, anderzijds een pagina met daarop een nieuwe componist: Jacob Wilhelm Lustig, organist van de Martini Kerk te Groningen. Er zijn enkele verschillen in zowel de muziek als de liedteksten. Wanneer we de bladmuziek uit het *Vervolg* bestuderen, herkennen we nog altijd de Italiaanse stijl. De liederen zijn allemaal voorzien van een basso continuo, en de melodieën zijn weer rijkelijk versierd. Het basso continuo is echter bij veel liederen ingewikkelder geworden: behalve de functie van ondersteunende bas, krijgt deze partij vaak meer een eigen, opvallende rol. Een voorbeeld hiervan is te zien in notenvoorbeeld 6, het lied "Raad aan de Juffers" uit de eerste aflevering van het vervolg. De virtueuze zestiende noten in de partij van het basso continuo worden afgewisseld met een typische basfunctie.

Behalve de verschillen in de bladmuziek, kunnen we een groot verschil opmerken in de genres van de liedteksten. Waar de liefdesliederen en herdersliederen in het *Maendelyks musikaels tydverdryf* overheersten, zo is dat in de eerste aflevering van het *Vervolg* met mythologische liederen (vaak nog wel met een liefdesthema). De tweede en derde aflevering

daarentegen bevatten alleen nog geestelijke liederen: lofliederen, bespiegelende liederen en troostliederen, volgens de genre aanduidingen van de Liederbank.

Het *Vervolg van 't musicaels tydverdryf* lijkt zodoende op het eerste gezicht veel op het *Maendelyks musikaels tydverdryf*, maar als we deze drie vervolgafleringen nader bekijken wordt het toch duidelijk waarom deze losstaan van de negen afleveringen van het *Maendelyks musikaels tydverdryf*.

The image shows a musical score for a piece titled 'Allegretto'. It consists of four systems of music, each with a vocal line and a basso continuo line. The lyrics are in Dutch and describe a scene of nature's cycle. The tempo is marked 'Allegretto'. The score includes various musical notations such as clefs, time signatures, notes, rests, and ornaments. The lyrics are: 'Als men eenmaal d'voegen slaat, Op al de geschapen dingen, En hun beurtverrifselingen, Alles komt en alles gaat, Alles komt en alles gaat. 't Bosch strooit zyne bladers nêer, En't staat vol van dorre boomen; Doch naauw is de lent gekomen, Of het krygt zyn' groente vier, Of het krygt zyn groente vier.'

Notenvoorbeeld 6

5.3.4. Verdere navolging van de Italiaanse stijl

In deze laatste paragraaf is een overzicht te vinden van Nederlandse liedboeken die in de Italiaanse stijl, oftewel met een basso continuo, verschenen in de decennia na het verschijnen van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* en het *Vervolg*. Daaruit blijkt dat Antoine Mahaut het Nederlandse continuolied heeft herondekt en daarmee een trend zette. Het overzicht van liedboeken die met een basso continuo zijn uitgekomen, is gebaseerd op de titels van liedboeken uit *Nederlandsche Liedboeken* van Scheurleer. We onderzoeken de wereldlijke en geestelijke liederen in de periode vanaf het verschijnen van het *Tydverdryf* (dus halverwege de achttiende eeuw) tot aan 1800; dit zijn enkel bronnen met muzieknotatie.

Wereldlijke liedboeken:

- *De zang-godin aan 't Y, inhoudende zo wel eenige bekende als onbekende in 't muzycq gebragte Hollandsche zangliederen over verscheiden voorwerpen. Deel 1 t/m 3.* (Amsterdam: A. Olofsen, c. 1755).⁶²
- *De Musikaale Lente- en Somer-tydverdryf, bestaande in 36 zang- en speel-ariaas (...) gecomponeerd door Antonio Mahaut (...); welkers kundige digtmaat in die geestrijke order tot de compositie is gebragt door den heer Kornelis Elzevier.* (Amsterdam: A. Olofsen, 1757).
- *De vier muzykale Jaargetyden, vervattende allerley en op yder jaargetyde passende nieuwe Hollandsche Zang-airtjes. Door verscheidene componisten hier te lande in eene vryen trant op muzijk gebragt met een basso continuo. Bekwaam om gezongen en op veelderly instrumenten gespeeld te worden.* (Amsterdam: J.J. Hummel, 1757/1758).^{63 64}
- B. Ruloffs. *Muzikaale verlustiging, bestaande in nieuwe Nederd. gezangen, met een basso continuo. Tevens geschikt om op de clavercimbaal, viool, dwarsfluit en andere instrumenten gespeeld te worden.* (Amsterdam: zonder jaar).⁶⁵
- W.V. Ollefen Caspersz. *Proeven van muzikaale uitspanningen, bestaande in mengelzangen, naar den nieuwsten Italiaanschen smaak geschikt, voor het clavier, de viool, fluit, en andere instrumenten. Onder de zinspreuk: Le zèle est la nourrice des arts.* (Amsterdam: J.B. Elwe, 1781, herdrukt in 1783).⁶⁶

Geestelijke liedboeken:

- Tubel, C.G. *De 150 Psalmen Davids met der selver Lofgesangen voor drie partijen, als primo, secondo en basso continuo (...).* (Amsterdam: zonder jaar).⁶⁷
- *Zangwijzen van Stichtelijke Gezangen bij verscheidene gelegenheden gedicht door Rutger Schutte... naar den besten Italiaanschen smaak in Muziek gebragt, voor de Zang, Clavecimbael, en Basso Continuo.* (Amsterdam: C. Mortier en J. Covens jr., zonder jaar).⁶⁸
- Jacobus de Passius. *Verzameling van geestelyke gezangen uit verscheide authouren by een vergaderd, en op nieuwe zangwijzen gebracht naar de Italiaansche en Hedendaagsche smaak. 1e deel.* (Amsterdam: A. Olofsen, 1767).⁶⁹

---

⁶² Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 212.

⁶³ Eén van de componisten was Antoine Mahaut, zie hoofdstuk 2.1.

⁶⁴ Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 214.

⁶⁵ *Ibid.*, 220. Een andere druk van dit werk is gedateerd 1768.

⁶⁶ *Ibid.*, 228.

⁶⁷ *Ibid.*, 110.

⁶⁸ *Ibid.*, 112.

⁶⁹ *Ibid.*, 114.

- J. Meder en B.B. Rulofs. *Zangwijzen tot de nagelatene Stichtelyke gezangen van Bern. Elikink, gesteld voor den zang, het klaauwier en de algemeene bas.* (Amsterdam: zonder jaar).⁷⁰
- J.C. Kleijn. *Zangwijzen tot de proeve van stichtelyke mengelpoëzy door H. van Alphen en P.L. van de Kastele. Gecomp. voor de zang, violino en basso continuo.* ('s Gravenhage: 1774/75).⁷¹
- Y. Bruijnsma. *Nieuwe en eenigen bekenden melodyën, met eigen gecomponeerde bassen.* (Amsterdam: 1774).⁷²
- J. de Passius. *Het boek der Psalmen, nevens de Gezangen bij de Herv. kerk in Nederland in gebruik. In welke allen de versen der Psalmen met eene, inzonderheid voor de zang-gestelde Bas verrijkt, en de zang-noten, overeenkomstig den aart der poëtische voeten, verdeeld zijn.* (Utrecht: S. de Waal, [1775]).⁷³
- *De CL Psalmen, benevens de Lofzangen in de Gereform. kerke in gebruik. Voor den zang gevariëerd. Gest. op de G. sleutel met een besijfferde bas, door eene zeer kundige hand voor 't orgel, clavecimbaal, de fiool, fluit e.a. instrumenten.* (Amsterdam: Wed. Loveringh & Allard & M. de Bruin, 1778).⁷⁴
- Jacob Tours. *De zangwijzen der Psalmen en Gezangen bij de Hervormde kerk in Nederland in gebruik voor het Orgel, Clavecimbaal en Pianoforte, met prae en interludia, uitgezette en becijfferde Bassen, ten gebruike voor hun, die de generale Bas niet kennen, zo wel als voor hun, die dezelve verstaan.* (Rotterdam: Pieter Holstein, [1788]).⁷⁵
- J. Verschuere Reynvaan. *De CL Psalmen met de Lofzangen, naar de nieuwste dichtmaat, als bevallige ariaas in den Italiaanschen smaak, op nieuw saamgesteld muziek gebragt. Les CL Pseaumes avec les Cantiques.* (Amsterdam, [1800]).⁷⁶

Enkele liedboeken zijn zonder jaartal gepubliceerd en/of hebben een datering die niet zeker is. Scheurleer plaatste deze liedboeken echter in de periode tussen 1750 en 1800 in *Nederlandsche Liedboeken*. Ook al weten we niet zeker of de opleving voor liederen met basso continuo of in de Italiaanse stijl door Mahaut is aangezwengeld, het is hoe dan ook opvallend dat er na 1750 zoveel meer liedboeken in deze stijl verschenen dan daarvoor.

⁷⁰ Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, 114.

⁷¹ Ibid., 118.

⁷² Ibid., 118.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid., 119.

⁷⁵ Ibid., 120.

⁷⁶ Ibid., 124.

6. Conclusie

In dit afsluitende hoofdstuk zullen de deelvragen en de hoofdvraag uit de inleiding beantwoord worden met behulp van de onderzoeksresultaten uit de voorafgaande hoofdstukken.

Het *Maendelyks musikaels tydverdryf* is een muzikaal tijdschrift dat in negen afleveringen verscheen in 1751 en 1752. De liederen werden gecomponeerd door Antoine Mahaut, een internationaal georiënteerde componist die naast liederen en liedbegeleidingen ook methodes en bladmuziek schreef voor de dwarsfluit. De liedteksten uit het *Tydverdryf* zijn van de hand van de schrijver en dichter Kornelis Elzevier, die waarschijnlijk ook als apotheker actief was. Samen schreven Elzevier en Mahaut nog diverse andere liedbundels. Het tijdschrift verscheen in Amsterdam, bij de bladmuziekuitgever Arnoldus Olofsen.

De beoogde gebruikers van het *Maendelyks musikaels tydverdryf* zijn zanger of instrumentalist: de liederen waren ook geschikt om gespeeld te worden, en waren bovendien allemaal voorzien van een basso continuo. De liederen waren bedoeld voor de meer ontwikkelde (amateur)musicus: de vaardigheid noten te kunnen lezen was essentieel, want de muziek was niet eenvoudig vanwege de vele versieringen en grote sprongen in de melodie. De liedteksten hebben een beschaafde toon en onder andere door het veelvuldig gebruik van mythologische namen is ook hieruit op te maken dat de samenstellers van het *Tydverdryf* een ontwikkelde doelgroep voor ogen hadden. Het tijdschrift zelf bevat enkel liederen die zijn geschreven door Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier: er zijn geen contrafacten of bestaande liedteksten gebruikt. De liederen zijn (met de genre aanduidingen van de Nederlandse Liederbank) te categoriseren in voornamelijk liefdesliederen, liefdesklachten, herdersliederen en drinkliederen; in veel liederen worden deze genres gecombineerd.

De liederen uit het Nederlandstalige *Tydverdryf* zijn gecomponeerd 'op d'Italiaensche trant', aldus het titelblad: bij de liederen is een basso continuo gecomponeerd, en daarnaast heeft elk lied in het *Tydverdryf* een Italiaanse tempo-aanduiding meegekregen. Deze Italiaanse stijl is ook te vergelijken met de Franse barokstijl, met naast het gebruik van een basso continuo ook veel ornamentatie. Italië werd gezien als het beloofde land van de muziek, en met name rond het jaar 1700 was het componeren in de Italiaanse stijl zeer populair geworden. Enkele componisten, zoals Servaas de Konink en Nicolaas le Grand vormden samen met tekstdichters Cornelis Sweerts en Abraham Alewijn de Amsterdamse liedschool: zij schreven

nieuwe continuoliederen op de Nederlandse taal, voorzien van een basso continuo en naar hun eigen zeggen in Italiaanse en Franse stijl. Van deze Amsterdamse liedschool was bekend dat zij in 1708 ophield te bestaan. In deze scriptie heb ik aangetoond dat het *Maendelyks musikaels tydverdryf* zo veel overeenkomsten vertoont met de Amsterdamse liedschool, dat we kunnen zeggen dat Antoine Mahaut en Kornelis Elzevier dit wat vergeten genre nieuw leven hebben ingeblazen. Nieuw in Nederland was het publiceren van bladmuziek in tijdschriftafleveringen, Mahaut had dit waarschijnlijk in andere West-Europese landen eerder voorbij zien komen, waar op dat moment ook de eerste muziektheoretische tijdschriften verschenen. Het liedtijdschrift was dus vernieuwend in Nederland en de continuoliederen waren een herneming van een populair genre van enkele decennia eerder. De liedteksten van Kornelis Elzevier leken echter veel op andere liedteksten uit liedboeken uit dezelfde periode; hier kunnen we dan ook niet spreken van een vernieuwing of een opleving.

Het *Maendelyks musikaels tydverdryf* was populair. Dat is opvallend, gezien het hoge niveau van de liederen. De teksten en melodieën van het *Tydverdryf* werden niet alleen overgenomen in vocale bronnen, maar ook in instrumentale bronnen. De tekst en/of melodie van “Kloris die myn hartje rooft / ‘k Zie myn Pinkje langs de baren” verscheen maar liefst 28 keer in andere liedboeken en is daarmee – volgens de gegevens van de Nederlandse Liederbank – het populairste lied uit het *Tydverdryf*. Ook andere melodieën en liedteksten uit het *Tydverdryf* werden gebruikt in latere liedboeken, voornamelijk tot aan de negentiende eeuw. Contrafacten op liederen uit het *Tydverdryf* verwijzen met hun wijsaanduiding boven het lied in de meeste gevallen naar de beginregel van het betreffende lied uit het *Maendelyks musikaels tydverdryf*. Enkele gevallen waarin dit niet is gebeurd, heb ik beschreven in hoofdstuk 5.3. Niet alleen de liedteksten en melodieën werden al dan niet als contrafact gebruikt in andere liedboeken, ook is er een opleving op te merken in de Italiaanse continuostijl in andere Nederlandse liedboeken na het verschijnen van het *Tydverdryf*.

Keren we terug naar de hoofdvraag die ik in de inleiding stelde: ‘Hoe past het *Maendelyks musikaels tydverdryf* binnen de Nederlandse liedcultuur van de achttiende eeuw?’, dan blijkt dat dit tijdschrift teruggreep op de eerdere traditie van het nieuwgecomponeerde continuolied en dat het vernieuwend was als liedtijdschrift. Daarnaast heeft het tot veel navolging geleid in andere liedboeken, door zowel hergebruik van liedteksten en melodieën als de herontdekking van de Italiaanse stijl voor Nederlandse liederen.

In de Nederlandse Liederenbank heb ik veel gegevens voor deze scriptie kunnen vinden, maar omdat deze bank nog altijd groeiende is, zullen in de toekomst aanvullingen mogelijk zijn. De website van de Liederenbank gebruikte ik van juni tot en met augustus 2013. Het is dan ook aan te bevelen, dat wanneer gegevens uit deze scriptie (zoals het aantal concordanties) worden gebruikt, de Liederenbank nogmaals geraadpleegd wordt. Op deze manier beschikt de gebruiker altijd over de meest actuele informatie.

Bibliografie

Primaire bronnen

Nota bene: dit zijn enkel de bronnen die in de tekst zijn opgenomen als broncode. De titelbeschrijvingen zijn overgenomen uit de Nederlandse Liederensbank.

- AmBuitensingel1771** *De nieuwe Amsteldamsche buyten-Zingel, waar in te vinden zijn de aldernieuwste liederen, die hedendaags gezongen werden. De 5^e dr. vermeerderd].* Amsterdam: S. en W. Koene, [na 1770].
- AmerKoopman1785** *De Amerikaanse Koopman; Zingende de Nieuwste, Fraayste en Aangenaamste Liederens, die hedendaags Gezongen worden. De Derde Druk.* Amsterdam: S. en W. Koene, [1785 c.].
- AmSchouwb(2)1769** *Het tweede deel van de Amsteldamsche schouwburg of de nieuwe beykorf. Waar in te vinden zyn de nieuwste en aangenaamste liederen, die hedendaags gezongen worden. Als meede liedjes die op nieuws met eenige versjes vermeerderd zyn] 3^e druk.* Amsterdam: B. Koene, 1769.
- BatLiVJM1795** *BATAAFSCHE LIEDEREN, VOOR VADERLANDSCHE JONGELINGEN EN MEISJES* Leiden: M. Cijfveer JZ, 1795.
- DbSpeelwagen1767** *DE NIEUWE DOMBURGSCH E SPEEL-WAGEN, VERMEERDERT MET DE NIEUWE VLISSINGSCHE TYD-KORTER OF VERBETERDE SNAAKJE. Voortbrengende veelderhande vermakelyke minne- herders en drinkliederen. Nooyt voor deze zoo gedrukt.* Amsterdam: Wed. Hendrik van der Putte, 1767.
- DrieKemp1784** *DE DRIE KEMPHAANTJES. Waar in te vinden zyn de Aldernieuwste Liederens, die Hedendaags Gezongen werden, en in geen andere Liedeboeken te vinden zyn.* Amsterdam: S. en W. Koene, 1784.
- FloraBloemk1790** *FLORAA'S BLOEMKORFJE OF BUNDELTJE VAN NIEUWE ZANGSTUKJES, VOOR NEERLANDSCH JEUGD, Op Oude en Nieuwe Wyzen.* [1790 c.].
- Focquenbroch AW(1)1766** *Alle de Werken van W.V. Focquenbroch. Eerste deel. Verzamelt en Uitgegeven door Abraham Bógaert.* De derde Druk. Amsterdam: Steven van Esveldt, 1766.
- GBatavia1767** *Gekroond Batavia. Zynde Verciert met de Voornaemste Liederens, Die Hedendaegs Gezongen worden.* Amsterdam: Barent Koene, 1767.
- HaDiligens1829** *DE HAAGSCHE DILIGgtENS. Zynde Bevragt met de Liederens die thans gezongen worden.* Amsterdam: B. Koene, 1829].
- HernhNachttegaaltje(2)1764** *Het Hernhutsche Nachttegaaltje, In Eene Vrolyke Luim; Zingende weder honderd nieuwe en nooit te vooren bekende Airtjes, Geschikt naar den hedendaagschen smaak der Zangwyzen, zo van menuëtten, contredanssen, marssen, toneelfeesten, &c. &c. &c. Tweede Deel.* Amsterdam: Pieter Hulsman, 1764.
- HKIGoudvinkje1762** *HET HOLLANDS KLEIN GOUD-VINKJE, Zingende op eene Bevallige manier, vijftig nieuwe zoo menuetten, contre-danszen, marschen als minne-, drink-, bruilofts-, en herderszangen.]* Amsterdam: Erven van de Weduwe van Jacobus van Egmont, [1762].
- HsAmTB 212D20** *"Zangwijzen van Oud-Nederlandsche Volksliederens" / Handschrift Maatschappij tot bevordering der Toonkunst.* [1730 c.].
- HsDHaKB 133K4** *Bundel met volksliederens.* [1760 c.].
- HsDHaKB 133K27** *Bundel met boerenliedjes.* [1770 c.].
- HsDHaKB 133K28** [Verzameling menuetten, airs ...]. 18xx.
- HsDHNMI 4G86** [Verzameling van voornamelijk dans- en volksmelodieën, vermoedelijk vioolrepertoire.] 1750].
- HsLdUB BPL3314** *Liede-Boek, bestaande in Menuetten, Contredanssen, Ariaa's, Harders & Drink-Liederens &c. zamelt door D:K.=k Getekent met de letter A. na 1772].*
- HsMusicqBoek1740** *Hs. Musicq boek, begonnen den 8sten october anno 1740. 1740+.*

- HsUtUB MSo14** [Speelmanshandschrift] *"Kethel by Schiedam"*. [1780 c.].
- HsVolksmelodieën** *Hs. 758 volksmelodieën of danswijzen. Met register.* 2 banden. 1755-1773.
- HVisserpinkje1800** *HET NIEUWE HOLLANDS VISSERS PINKJE Voorzien met verscheyde Nieuwe LIEDEREN. Op aangename Wyse* [onderdeel van: Enckhuysen almanach, 1780]. [1800 c.] [1776?]
- Joejoejoe1792** *AARDIGE EN VERMAKELYKE JOE, JOE, JOE Waar mede gespeeld en gezongen werd de nieuwste Liedereren.* Amsterdam: S. en W. Koene, 1792.
- Lange NeVolksldb(2)1913** D. de Lange e.a. *Nederlandsch volksliederenboek. Samengesteld door Daniël de Lange, Dr. G. Kalf en Mr. A. Loosjes. Tweede bundel. 141 liederen voor zang en piano. Uitgave van de Maatschappij tot nut van 't algemeen.* 1913.
- Lbl KB Wouters 03052** *DE BEMOEDIGDE AMBACHTSMAN.* [1860 c.].
- Loosjes Vliedenboek1785** A. Pz. Loosjes. *VOLKS LIEDEN-BOEK, BESTAANDE IN EENE Verzameling van Geheel Nieuwe Nederduitsche Liedjes, op de bekendste Wyzen.* Haarlem: A. Pz. Loosjes, 1785.
- LustigeNachtegaal1800** *De lustige nachtegaal, zingende allerhande fraaije liedjes: tot vermaak der Jongheid bijeen verzameld.* Deventer: J.H. de Lange, 1800 c.
- Lynslager VluEn1785** Philip Frederik Lynslager]. *De vlugt van Eneas, of De dood van Dido; treurspel, in straatliedjes.* Amsterdam: J. Helders en A. Mars, 1785.
- Manheer KL1790-92** Gerrit Manheer. *KRANSJE VAN LETTER-BLOEMPJES, VOOR NEERLANDSCH JUFFERSCHAP* [deel 1-4]. Dordrecht: N. van Eysden, 1790-1792.
- Manheer ZM1794** Gerrit Manheer]. *HET ZANGERESJE AAN DE MAAS OF VERVOLG OP HET KRANSJE VAN LETTERBLOEMPJES.* Dordrecht: N. van Eysden, 1794.
- Melkmeisje1780** *Het Nieuw, Klugtig en zeer Aangenaam ZINGENDE MELK-MEISJE, OF DE VERMAKELYKE TURF-TRAPSTER. Zijnde voorzien met de allernieuwste Liedereren, die hedendaegs gezongen worden.* Amsterdam: S. en W. Koene, [1780 c.].
- MoensBosch LV1792** Petronella Moens en Bernardus Bosch. *Liedereren voor het Vaderland, door Petronella Moens en Bernardus Bosch.* Dordrecht: De Leeuw en Krap, Bergen op Zoom: Riemsdijk en van Bronkhorst, 1792.
- NiAmSchouwburg1775** *DE NIEUWE AMSTELDAMSCHE SCHOUWBURG, Waar in te vinden zyn de Nieuwste en Aangenaamste Liedereren, die hedendaags gezongen worden. Als meede LIEDJES die op Nieuws met eenige VERSJES vermeedert zyn.* Rotterdam: Johannes Ruys, [1775 c.].
- NiHSchouwburg(4)1756** *De Nieuwe Hollandsche schouwburg, zynde een verzameling van verscheyden vrolyke en serieuze dansen, nevens enige van de nieuwste zang-airen.]* Vierde deel. Amsterdam: Johannes Smit, 1756].
- NiHSchouwburg(5)1760** *De Nieuwe Hollandsche schouwburg, zynde een verzameling van verscheyden vrolyke en serieuze dansen, nevens enige van de nieuwste zang-airen.]* Vyfde deel. Amsterdam: Johannes Smit, 1760].
- NiHSchouwburg(6)1761** *De Nieuwe Hollandsche schouwburg, zynde een verzameling van verscheyden vrolyke en serieuze dansen, nevens enige van de nieuwste zang-airen.]* Zesde deel. Amsterdam: Johannes Smit, 1761].
- NiLBVerAlg1794** *NIEUW LIEDEBOEK TOT VERMAAK VAN 'T ALGEMEEN.* 1794.
- NiOIRozeboom1784** *De nieuwe OOST-INDISCHE ROOSEBOOM Zynde voorzien met allerhande Liedereren die hedendaags gezongen worden.* Amsterdam: Erve Hendrik van der Putte, 1784.
- NiOMarktschipper1766** *DE NIEUWE overtoompze MARKT-SCHIPPER Ofte de Vrolijke Overtoompse VIS-BOER Met de Aldernieuwste en Uytgekipste Liedekens en aangename Melodye. EERSTE STUK.* Amsterdam: wed. Hendrik van der Putte, 1766.
- NiUtMinstroom1767** *De Nieuwe Vermakelyke UTRECHTSE MIN-STROOM, Zynde verciert met de Aldernieuwste en Vermakelykste Minnezangen, Harders, Bruylofts en Drink-Liedereren, die hedendaags Gezongen worden, Op de Nieuwste en Aangenaamste Vooyzen. Nooyt zoo voor deeze Gedrukt.* Amsterdam: A. Cornelis, 1767.

- NiVaderlGez1800** VERZAMELING VAN NIEUWE VADERLANDSCHE GEZANGEN, Op de aangenaamste ZANGWYZEN. [1800 c.].
- NiZeLb1814** *Nieuwe Zeeuwsche liedboek. Byeenverzameld voor de liefhebbers van zingen, ten einde op vrolyke gezelschappen en speelreisjes te kunnen gebruiken. 2 stukjes*. Vlissingen, J.I. Corbelyn, 1814.
- OnschVrolijkheid1785** *Onschuldige vrolykheid of zevende vervolg van de Rotterdamsche zanggodin* [onderdeel van Van Zwaamens Haagschen almanach], 1785.
- OpwMatrozen1781** OPWEKKENDE MATROOZENLIEDEREN TER AANMOEDIGING VAN 'S LANDTS ZEEMAGT OPGEZONGEN. Ter gelegenheid van de begonne Vyandelikheden tusschen de ENGELSCHEN EN DE NEDERLANDSCHE PROVINTIEN. Amsterdam, Delft, Rotterdam, 1781.
- OtMarktschipperT1761** *Het Tweede Deel van de Nieuwe Overtoomsze Markt-Schipper, of Vermaakelyke Leidsze Kaag, Zynde Verçiert met de allernieuwste en aangenaamste Melodyen en Gezangen. Op nieuws Verbeeterd*. Amsterdam: erven weduwe Jacobus van Egmont, [1757/1760+].
- PaulJonas1785** DEN GROTEN ZEE-HELD; PAUL JONAS. *Waar in de aldernieuwste liederen gedrukt zijn, die hedendaags gesongen werden. Nooit voor desen zo Gedrukt*. Amsterdam, 1785.
- Rarekiekkas1820** *De vermakelyke Rarekiekkas-Kyker. Zingende by de Vertooning de fraaiste Stukken van allerhande Nieuwe en Aangename Liedjes*. Amsterdam: B. Koene [junior], [1820 c.].
- RbLijster1785** DE RHYNSBURGER LEISTER: *Zingende 38 Nieuwe en 13 weinig Bekende zoo Mennuetten, Airs, Herders-als Minne-Zangen; teedere en aardige Vryagien, Lenthe- Zoomer- en Morgen-Zangen; Beneevens eenige andere op bijzondere Voorwerpen en Geleegenheidens; Drink-Liedereren, enz*. Amsterdam: Erve Wed. J. van Egmont, [1785 c.].
- Riemsnyder Liedjeskinderen1781** Hendrik Riemsnyder. LIEDJES VOOR KINDEREN. 's Gravenhage: Isaac van Cleef, 1781.
- SchelleVreede VL1784** Pieter Vreede en Pieter van Schelle. VADERLANDSCHE LIEDEREN, VOOR HET GENOOTSCHAP VAN WAPENHANDEL, TER SPREUKE VOERENDE: VOOR VRIJHEID EN VADERLAND, TE LEYDEN [deel 1-4]. Leiden: C. Heyligert, 1784.
- SchelleVreede VL1787** P. van Schelle en P. de Vreede. VADERLANDSCHE LIEDEREN, VOOR HET GENOOTSCHAP VAN WAPENHANDEL, TER SPREUKE VOERENDE: VOOR 'T VADERLAND, IN 'S HAGE. 's-Gravenhage: H.H. van Drecht, 1787.
- Spreeuwjtje1832a** *Het Spreeuwjtje, fluitende en zingende allerhande liedjes op bekende oude en nieuwe wijzen*. Derde Druk. Haarlem: wed. A. Loosjes Pz, 1832.
- VAbcPaardenmarkt1790** *De vermaarde Abcouder Paarde-Markt: waar in te vinden zijn de nieuwste en aangenaamste liederen, die hedendaags gezongen worden*. Amsterdam: S. en W. Koene, 1790.
- Verschuere Reynvaan GezVrm1799** J. Verschuere Reynvaan. GEZANGEN DER VRIJEMETZELAAREN. Vlissingen: J. I. Corbelijn, 1799.
- VinoCaser1783** *De VINO CASER, OF DE AMSTERDAMSE PAKHUISVREUGT. Waar in de Nieuwste en Hedendaagse Liedereren gevonden worden*. Amsterdam: Erven van Van der Putte, 1783.
- Vinocaser1800** *DE VINO CASER, Of de Amsterdamse Pakhuis-vreugd. Waar meest de gulle jonge Jeugd, Verlokt door de aangenaamste Zangen, Blyft by t Rozyne-Wyntje hangen*. [1800 c.].
- VLandbouwersGz1790** *Vrye Landbouwers Gezangen. Met plaatjes*. Amsterdam: L. Groenewoud, 1790.
- VmHaBos1773** *Het vermaakelyke Haagsche bosch. Zynde verçiert met de nieuwste en aangenaamste liederen, die hedendaags gezongen werden*. Amsterdam: Erven van der Putte en B. Boekhout, 1773.
- Vmhaptoe1774** *DE VERMAKELYKE HAAGSCHE TAP-TOE, Waar in te vinden zyn de Aldernieuwste Liedereren, die Hedendaags gezongen worden. Zynde veel verbeeterd*,

- met eenige Liedjes die Op Nieuws vermeerderd zyn.* Amsterdam: Erven Hendrik van der Putte en Bastiaan Boekhout, 1774.
- VmPostiljon1800** *De VERMAKELYKE POSTILLION, Brengende mede verscheide HERDERS- MINNE- EN BRUILOFTS-ZANGEN.* [1800 c.]
- VolksliedjesNut(1)1789** M. Nieuwenhuizen. *Volks-Liedjens. Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* Eerste stukjen. Amsterdam: Harmanus Arend Simonz. Keijzer en Cornelis de Vries, 1789].
- VolksliedjesNut(2)1794b** *Volks-Liedjens, Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Tweede stukjen.* ZESDE DRUK. Amsterdam: Cornelis de Vries, Hendk. van Munster en Johannes van der Hey, 1794.
- VolksliedjesNut(4)1794b** *Volks-Liedjens. Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* Vierde stukjen. Amsterdam: Cornelis de Vries, Hendk. van Munster en zoon & Johannes van der Hey en zoon, 1794].
- VolksliedjesNut1803** M. Nieuwenhuijzen. *Volks-Liedjens - Uitgegeeven door de Bataafsche Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* Amsterdam: Corn.s de Vries, Hend.k van Munster en Johannes van der Hey, 1803.
- VrConfraters1795** *DE TWEE VROLYKE CONFRAATERS. Zingende de Nieuwste Liederen. Nooit te vooren Gedrukt.* Amsterdam: S. & W. Koene, 1795.
- VrGezAZ1780** *HET VROLYK GEZELSCHAP OP AMSTELS ZANGBURG, Zich diverteerende met het Zingen van verscheide fraaye zinryke en vrolyke AIRTJES. BESTAANDE IN MINNE- HERDERS- DANS EN BRUILOFTSZANGEN, &c. TWEEDE DEEL. Nimmer voor deeze gedrukt.* Amsterdam: Bernardus Schuurman, 1780.
- VrLandmeisjes1798** *HET VROLYKE LANDMEYSJE, Zingende in de Polder der Blyschap, Verscheide Nieuwe Zangstukjes, op onderscheide wyzen.* 1798.
- VrMuzikant1810** *DE VROLYKE MUZIKANT, Zingende en Speelende de voornaamste Liederen die hedendaags gezongen worden.* Amsterdam: Koene, 1810.
- VrNederlander1814** *De vrolyke Nederlander. Zingende en Speelende de Aangenaamste Liederen, die hedendaags Gezongen worden.* Amsterdam: B. Koene, [1814+].
- VrOMinnaar1768** *De Vrolyke OPENHARTIGEN MINNAAR, Zingende allerhande Minnezangen, harders, Bruylofts en andere klugtige Liederen: Op de Nieuwste en bekenste Voyzen. Noyt voor dezen zo gedrukt.* EERSTE DEEL. Amsterdam, Joannes Kannevet, 1768.
- VrOMinnaar_onbekend** [De Vrolyke OPENHARTIGEN MINNAAR], 1768?]
- VrZanger1793** *DE VROLYKE ZANGER. Zingende een menigte Gezangen, Om aan het verlangen Der Zanglievende, in 't winter Saizoen, Naar hun lust te voldoen.* 1793 c.].
- VrZeemanZHM1784** *DEN VROLYKEN ZEEMAN, Zingende verscheide Herders MINNEZANGEN En andere Vermakelyke LIEDEREN.* [1784?]
- WolffDeken EL1781** Elisabeth Wolff-Bekker en Aagje Deken. *ECONOMISCHE LIEDJES.* 's-Gravenhage: Jacob van Cleef, 1781.
- ZKoddenaar1774** *DE ZINGENDE KODDENAAR. Queelende Verscheide Nieuwe Liederen, die Hedendaags Gezongen werden.* Amsterdam: Ervan van Putte en Bast. Boekhout, 1774.
- ZoutmansV1782** *A LA ZOUTMANS VICTORIE, Bevogten door de Hollanders op de Engelsche, Voorgevallen op de DOGGERSBANK, in de NOORD-Zee, den 5. Augustus 1781. Zingende de Blyde Overwinning.* Amsterdam: Barent Koene, 1782.
- ZSDienstmaagd1805** *DE ZINGENDE EN SPEELENDE DIENSTMAAGD. Nooit te vooren Gedrukt.* Amsterdam: S. en W. Koene, 1805 c.].

Secundaire bronnen

- Aa**, A.J. van der. "Elzevier (Kornelis)". In *Biografisch woordenboek der Nederlanden*, 121-122. Haarlem: J.J. van Brederode, 1859.
- Balfoort**, D.J. *Het muziekleven in Nederland in de 17^e en 18^e eeuw*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1981.
- Carr**, Nikki. "Mahaut, Antoine". *Grove Music Online, Oxford Music Online*, Oxford University Press, geraadpleegd op 6 juni 2013.
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/50040>.
- Dirksen**, Pieter. "Zingen in een kleine taal rond 1700". In *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*, geredigeerd door Louis Peter Grijp e.a., Amsterdam: Amsterdam University Press: 317-321.
- Fellinger**, Imogen e.a. "Periodicals." *Grove Music Online, Oxford Music Online*, Oxford University Press, geraadpleegd op 12 augustus 2013.
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/21338pg1>.
- Gerber**, Ernst-Ludwig. "Mahaut (Anton)". In *Neues historisch-biographisches Lexicon der Tonkünstler, Erster Teil*. Leipzig: Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1814.
- Grijp**, Louis Peter. *Het Nederlandse lied in de Gouden Eeuw*. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut, 1991.
- Jongenelen**, Ton. "De volmaakte Hollandse broodschrijver Jan Willem Claus van Laar". In *Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman* 24 (2001): 104-117.
- Rasch**, Rudolf. *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572-1795* (= Mijn Werk op Internet, Deel Een).
<http://www.let.uu.nl/~Rudolf.Rasch/personal/Republiek/Republiek01-Inleiding.pdf>.
- Rasch**, Rudolf. "Around 1750: Carlo Tessarini and Antoine Mahaut." In *Le musicien et ses voyages: pratiques, réseaux et représentations*, geredigeerd door Christian Meyer, 98-102. Berlijn: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2003.
- Reijen**, Paul van. "Olofsen, Arnoldus." *Grove Music Online, Oxford Music Online*, Oxford University Press, geraadpleegd op 12 juni 2013.
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/42343>.
- Scheurleer**, D.F. *Het muziekleven te 's Gravenhage in de tweede helft der 18^e eeuw*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1980.
- Scheurleer**, D.F. *Nederlandsche Liedboeken*. Ongewijzigde herdruk met een voorwoord van Rudi Rasch. Utrecht: HES Publishers, 1977. Oorspronkelijke druk 1912, supplement 1923.
- Witsen Geysbeek**, P.G. "Kornelis Elzevier". In *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, deel 2, 290. Amsterdam: C.L. Schleijsjer, 1822.
- Zielhorst**, A.K.J. "Liedkunst in Amsterdam rond 1700". In *De Eeuwende 1700*, deel 3, geredigeerd door A. Klukhuhn, 129-152. Utrecht: 1991.
- Zuidema**, R. "Elzevier (Kornelis)". In *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, geredigeerd door P.C. Molhuysen en P.J. Blok, 468-469. Leiden: A.W. Sijthoff, 1930.

Websites

www.liederenbank.nl

De site van de Nederlandse Liederbank.

www.dbnl.org

De site van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.

<http://drukkers.uu.nl>

Deze site bevat informatie over de drukkers van boeken uit de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit Utrecht.

www.kb.nl

Deze site bevat de catalogus van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

<http://www.let.uu.nl/~Rudolf.Rasch/personal/Republiek/Republiek.htm>

Het werk van Rudolf Rasch op internet.

Afbeeldingen en notenvoorbeelden

Afbeelding 1:

http://www.dbnl.org/tekst/maha002maen01_01/

Notenvoorbeeld 1, met behulp van:

<http://www.liederenbank.nl/image.php?recordid=124898&lan=nl>

Notenvoorbeeld 2:

http://www.dbnl.org/tekst/maha002maen01_01/maha002maen01_01_0044.php

Notenvoorbeeld 3:

Eigen transcriptie.

Notenvoorbeeld 4:

http://www.dbnl.org/tekst/maha002maen01_01/maha002maen01_01_0055.php

Notenvoorbeeld 5:

Eigen foto uit HsLdUB BPL3314.

Notenvoorbeeld 6:

http://www.dbnl.org/tekst/lust004verv01_01/lust004verv01_01_0005.php